

"גיל מצוות"

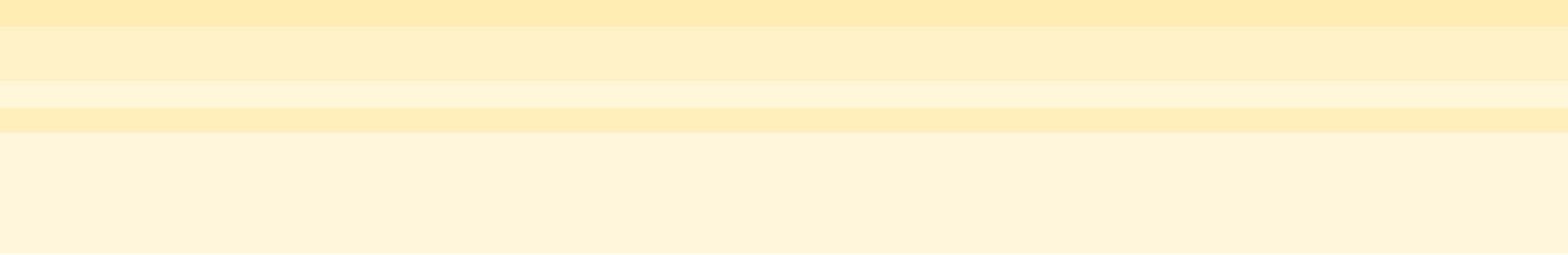
מסע של אחריות ומחויבות אישית ותרבותית

רוח-אז

אחריות ומחויבות לאומית

"חלוציות"

"גיל מצוות" - מסע של אחריות ומחויבות אישית ותרבותית

שישה ילדים וילדות, תלמידי כיתה ו', יוצאים לדרך מאתגרת של גילוי ושל הרפתקאות. גם אם לא נארוז תרמיל גב ולא נרחיק לכת, נוכל להצטרף אליהם למסע לבירור זהותנו האישית, המשפחתית, הלאומית והתרבותית.

מסע ההתבגרות שאנו מציעים לך סובב סביב שלוש שאלות: "מי אני?" "מהיכן באתי?" ו"לאן אני הולכת?" שאלות אלו יתבהרו במהלך השנה באמצעות ביקור בשלוש תחנות:

התחנה הראשונה, שתהווה את נקודת ההתחלה במסע, עוסקת בלוח השנה העברי. בחינת המסורת והחידוש בחגי ישראל תהווה עבורנו הזדמנות לבירור שאלות ערכיות ותרבותיות, ותסייע ליצירת תחושת אחריות ומחויבות לעם היהודי, שזהותו התגבשה סביב לוח השנה העברי; כן נבחן את האחריות ואת המחויבות שלנו לשמירה על המסורת מחד-גיסא, וליצירת חידוש בתרבות היהודית, מאידך גיסא.

התחנה השנייה תתהווה סביב הרעיון הגלום בהגיע הנערים והנערות לגיל שבו הם נקראים בני מצווה. גיל המצוות מאפשר לנו להכיר את עצמנו לעומק ולבחון את השייכות שלנו למשפחה, למדינה ולעם היהודי; הוא מאפשר לברר את האחריות שאנו חשים זה כלפי זה במעגלים הקרובים והרחוקים, ולדון במחויבות שלנו להכיר את התרבות היהודית ולחדש בה.

גיל המצוות הוא נקודה משמעותית בזמן, המסמלת את האחריות ואת המחויבות הנלוות להתבגרות. המונח "בר מצווה" מורכב משתי מילים: האחת בארמית והאחרת בעברית: "בר" בארמית פירושו "בן" בעברית. לפיכך: "בר מצווה" פירושו "בן מצווה". "בר מצווה" הוא מי שחייב לקיים מצוות.

נברר מה מסמל הגיל 12 או 13? איזו מחויבות ואיזו אחריות טמונות בתהליך ההתבגרות? מהי חשיבותן של המצוות בעולם חילוני ומה מקומה של בת המצווה במציאות הישראלית הנוכחית? ניחשף לטקסי מעבר המציינים התבגרות בתרבויות שונות בעולם, נכיר את גלגולו של טקס בני/ בנות המצווה היהודי, ונשאל את עצמנו כיצד היינו רוצים לעצב טקס התבגרות כיתתי.

התחנה שלישית תתהווה סביב קריאה אקטואלית בפרשת השבוע. נכיר את התפתחות מסורת הקריאה בתורה ואת חלוקת התורה לפרשות. נציע קריאה מסורתית, לצד שכלול מיומנויות של פרשנות אישית ויצירתית בפרשה. נתנסה בכתיבת דרשה, ונבחן מה בנושאים ובערכים הבאים לידי ביטוי בפרשות השבוע רלוונטי לחינוך. כן נמקד את הדיון בשאלת האחריות והמחויבות שלנו כלפי הערכים העולים מן הפרשות השונות.

בתחנה הרביעית של המסע נתייחס לזיקת עם ישראל לארץ ישראל לאורך הדורות ולהתחדשות בציונות לזרמיה. נלמד על המושג "חלוציות" ונכיר את האחריות והמחויבות העולות מהמושג הזה. "נפגוש" חלוצים ואישים שפעלו למען ההתיישבות המחודשת בארץ ישראל, ונבקש לבחון כיצד ניתן לממש את ערכי החלוציות בתחומים שונים בחברה הישראלית ובמדינת ישראל כיום.

המשך המסע יוקדש לשאלות הקשורות לדמותה של מדינת ישראל כמדינת העם היהודי. במהלך תחנה זו נבחן את מקומה של מגילת העצמאות בחברה הישראלית ובחוקיה. נברר מה המשמעות של עצמאות במישור האישי ובמישור המדיני, ונלמד מהי האחריות הכרוכה בה. נכיר מושגים, אירועים ואישים הקשורים להכרזת העצמאות ולמגילת העצמאות. נלמד על מבנה המגילה ועל הערכים הגלומים בה. נברר מה האחריות והמחויבות של המדינה כלפי הפרט, ושל הפרט כלפי המדינה.

כל שיעור יפתח בתיאור **מסלול המסע** בו נצעד לאורכו של השיעור, ויסתיים ב**ציצה לדפדוף** שתאיר את המשך המסע. לעתים הדרך פתלתלה, קשה ומורכבת. כדי להקל על המסע נציע תחנות "מודיעין", שקראנו להן "**סיקול אבנים**", באמצעותן נצבור ידיעות והסברים שיהפכו את דרכנו למאתגרת, אך לא בלתי אפשרית...

מאתלים לך מסע של תצפיות ותובנות משמעותיות, ובעיקר הנאה מהצלחה הנשיתפת.
דרך צלחה!

כתיבה: גלית כהן קדם, אילנה עבו גולן, עדי אפל טל

תרמו מפרי עטם, ממחשבותיהם והיוו צוות היגוי וחשיבה: רינת לפידות, יעל כץ, נעמי רז, הרב גלעד קריב

תודתנו נתונה לצוות המרכז הבינלאומי לחינוך יהודי ע"ש לוריי לוקיי, מרכז חינוך ליאו באק לדורותיו, שבמשך שנים עמל ופיתח שפה יהודית ייחודית ותכנים חינוכיים, בהשראתם נכתבה תוכנית זו.

עריכה מדעית: הרב ד"ר רולי זילברשטיין

עריכה דידיקטית ופדגוגית: עדי אפל טל

עריכה מגדרית: אן שביט

עריכה לשונית: שרית בן ראובן

עיצוב גרפי: קרן עמרם

איורים: אינה קצב

הדפסה: גסטליט חיפה

הפקה: "נוצה" - ספרים | עיצוב | הפקה www.notssa.com

פיתוח התכנית הזו והפקתה התאפשרו הודות לסיועם הנדיב של:

The development and production of this educational program was made possible through the generous support from:

Sue and Jim Klau

The Jewish Agency for Israel (JAFI)

Keren Kayemeth Lelsrael

United Jewish Communities of MetroWest, New Jersey

Jewish United Fund of Metropolitan Chicago

Memphis Jewish Federation

משפחת קלאו סו וג'ים

הסוכנות היהודית לארץ ישראל

קרן קיימת לישראל

הפדרציה היהודית של מטרו ווסט ניו ג'רזי

הפדרציה היהודית של שיקאגו

הפדרציה היהודית של ממפיס

הפרק "רוח-אז" בתכנית "גיל מצוות"- מסע של אחריות ומחויבות אישית ותרבותית, מותאם להנחיות "המטה לתרבות ישראל" ומאושר לשימוש ע"י אגף ספרי לימוד במשרד החינוך לשנה"ל תשע"ג.

יצא לאור בשנת תשע"ג-2012

© כל הזכויות שמורות לתנועה ליהדות מתקדמת.

חטיבה ד' - אחריות ומחויבות לאומית: חלוציות

השיעורים:

1. נהיה כולנו חלוצים 8
2. וכשאני לעצמי 12
3. הרצל פינת אחד העם ובורכוב 16
4. עבודת חקר 20
5. לא קלה דרכנו - אתגרים לאומיים 24
6. חלוציות ישראלית במאה ה-21 32
7. לא עליך המלאכה לגמור 36
8. יכול להיות שזה נגמר 38

נְהִיָּה כָּלֵנוּ חֲלוּצִים וְחֲלוּצוֹת!

מַסְלול הַמַּסָּע

יעד: בירור משמעות המושג "חלוציות"
זמן מסלול: תקופת העלייה השנייה
הכנות לפרק זה במסע: מה פשר המושג חלוציות? מי היו החלוצים? אילו תכונות אפיינו אותם?

המשפט "נהיה כולנו חלוצים וחלוצות!" הוא ציטטה מ"שיר החלוץ" שהושר על ידי חלוצים וחלוצות רבים באירועים שונים. נכיר את המושג "חלוציות" באמצעות הלימוד בחברותא.

<http://www.zemer.co.il/song.asp?id=327>

חֲבֵרוּתָא

נחשון בן עמינדב ורחל המשוררת

קראו את המקורות הבאים, וענו על השאלות לדיון ולמחשבה שלהלן:

מקור א

היה רבי מאיר אומר:
 כשעמדו ישראל על הים, היו שבטים מנצחים זה עם זה.
 זה אומר: אני יורד תחילה לים וזה אומר: אני יורד תחילה לים.
 מתוך שהיו עומדים וצווחים - קפץ שבטו של בנימין וירד לים תחילה.
 [...] אמר לו רבי יהודה: לא כך היה מעשה,
 אלא זה אומר אין אני יורד תחילה לים וזה אומר אין אני יורד תחילה לים.
 קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה."
 -תלמוד בבלי מסכת סוטה דף לו ע"ב- דף לז ע"א

ביאור:

מנצחים זה עם זה = מתנצחים זה עם זה, מתווכחים ורבים.

שאלות לדיון ולמחשבה:

- א. מדוע קפץ נחשון בן עמינדב למים?
- ב. מה ההבדל בין הסיפור של רבי מאיר לבין הסיפור של רבי יהודה? איזה סיפור אתם מעדיפים? מדוע?
- ג. בשני הסיפורים ישנה חזרה על הביטוי "לרדת לים תחילה". על פי ביטוי זה, מהו המרכיב החשוב במעשה החלוצי?
- ד. חשבו על דמויות אחרות שמוכרות לכם, ושדומות בתכונותיהן לנחשון. מיהן?

מקור ב

"כיצד עבר היום בכנרת? השחר עלה בהחילנו לעבוד. ארבע עשרה שעות היינו. ידיים מיובלות. רגליים יחפות, שזופות, שרוטות. פנים עזות, לבבות לוחטים, האוויר כולו צלל לזמירותינו, שיחנו וצחוקנו. המעדרים הונפו והורדו בלי הרף. זכורתני, שתלנו איקליפטוסים בתוך הביצה, במקום בו הירדן נפרד מעל הכנרת ואץ רץ הנגבה, מקציף סלעים, מציף את גדותיו. לא אחת מאיתנו הייתה אחר כך מרעידה מקדחת על יצועה הדל. אבל אף רגע אחד לא פג מלבנו רגש ההודיה לגורל. עבדנו מתוך עליית הנשמה".
רחל בלובשטיין, תרע"ט 1919

ביאור:

בהחילנו - כשהתחלנו, צלל - נכנס, זמירותינו - השירים שלנו, שיחנו - השיחות שלנו, זכורתני - אני זוכרת, מרעידה - רועדת, קדחת - מחלה קשה המועברת על ידי יתושי ביצות, יצועה הדל - מיטתה הפשוטה, לא פג - לא נגמר.

שאלות לדיון ולמחשבה:

- א. תארו את סדר היום של רחל ושל חברותיה החלוצות. מה היו רגעי השמחה? אילו קשיים היו להן?
- ב. במשפט שנאמר כבדרך אגב, אומרת רחל: "לא אחת מאתנו הייתה אחר כך מרעידה מקדחת על יצועה הדל". - על איזה מרכיב חשוב במעשה החלוצי מצביעה רחל במשפט זה?
- ג. מדוע, לדעתכם, חשה רחל "הודיה" (תודה)? על מה?
- ד. חשבו על רגעים של אושר ושל סיפוק בחייכם. מה גורם לכם לחוש כך?
- ה. נחשון בן עמינדב הוא דמות מתקופת יציאת מצרים, ואילו רחל היא אישה מהמאה ה-20. מה ההבדל בין המעשה החלוצי של נחשון לבין זה של רחל? במה מעשיהם דומים זה לזה?
- ו. נחשון הוא סמל בתרבות היהודית לאדם שברגע משמעותי הפך להיות "החלוץ שלפני המחנה". רחל המשוררת היא דמות מוכרת בתרבות העברית כמשוררת וכחלוצה. חשבו על כל השימושים של המילה 'חלוץ'.

מהו, אם כן, חלוץ/ה בעיניכם? כתבו את המרכיבים של המעשה החלוצי והסבירו אותם.

קראו את הקטעים הבאים ונסו לחלץ מהם הגדרה לחלוציות:

אנשי העלייה השנייה

מילים: נתן אלתרמן

לחן: מתי כספי

זאת אמרו ועשו בין בדים ושונאים
הם עמלו עד בלי כח בשדות כבשונים,
וכל רואיהם
אמרו עליהם-
איזה מן בני אדם משונים...

אומרים, ועושים, ויוצאים לעבוד
באמת בני אדם משונים מאוד!

הם אמרו - נייסד קבוצה
ונהיה אנשים אחים,
ובכל, משרוך נעל ועד חולצה,
נתחלק בלבבות בלבבות שמחים.

כך אמרו ונטעו אוהלים לבנים
ובכנרת ודגניה החלו חונים,
וכל רואיהם
אמרו עליהם-
איזה מן בני אדם משונים...

מפליגים בדמיון וחולמים חלומות
באמת בני אדם משונים מאוד!

<http://www.youtube.com/watch?v=Dg9uoFwWCxk>

הם היו עלמים צעירים
הן היו עלמות צעירות,
כעולים חדשים עם צרורות זעירים
התהלכו ביהודה ובבקעת כנרות.

הם בערך לפני חמישים שנים
ארצה באו להיות חלוצים ראשונים,
וכל רואיהם
אמרו עליהם-
איזה מן בני אדם משונים...

עולים ארצה אל ארץ ביצות ושממות,
באמת בני אדם משונים מאוד!

הם אמרו - אין זה די לדבר
על ציון ועל ארץ אבות,
כי צריך לסקל ולחפור באר,
ולחרוש, ולזרוע, צריך לעבוד!

חלוץ או חלוצים הם פרט או קבוצה שבחרים לגבש עמדה ערכית לגבי המציאות וגם להיות לפיה, ולהתגייס למשימות לאומיות גם אם החברה הסובבת אינה שותפה לעמדה, ואפילו מתנגדת לה. או במילים אחרות: חלוצים אינם אלה שמנסים להצליח במציאות הקיימת, אלא אלה שבונים מציאות מתוקנת וחדשה.

(עומר מגל והילה אילן "מהי חלוציות?" מתוך ב"מקום" 27)

מה זאת חלוציות? זוהי הכרה בשליחות היסטורית והתייצבות ללא תנאי וללא רתיעה מכל קושי וסכנה - לרשות השליחות הזאת. --- חלוציות - זהו הכישרון המוסרי וההכרח הנפשי לחיות יום לפי צו המצפון ולפי תביעת הייעוד.
דוד בן גוריון

טרומפלדור: (חלוץ?) ...זהו מושג רחב הרבה יותר מ"צועד בראש". כמובן דרושים גם פועלים, ואולם לא זהו המובן של המלה "חלוץ". לנו דרושים אנשים מוכנים "לכל", לכל מה שתדרוש ארץ ישראל. ל"פועל" יש האינטרסים הפועליים שלו... לרופא למהנדס ולכל השאר יש הרגלים משלהם אם אפשר לומר כך. אולם אנו צריכים להקים דור, שלא יהיו לו אינטרסים ולא הרגלים. מטיל ברזל סתם. גמיש - אבל ברזל. מתכת, שאפשר לחשל ממנה כל מה שיש צורך בו בשביל המכונה הלאומית. חסר גלגל? אני הגלגל. חסרים מסמר, בורג, גלגל תנופה? קחו אותי. צריך לחפור אדמה? אני חופר. צריך להיות חייל? אני חייל. משטרה? רופא? עורכי דין? מורים? שואבי מים? בבקשה, אני עושה את הכל. אין לי כרצוף, אין פסיכולוגיה, אין רגשות, אין לי אפילו שם: אני האידאה הטהורה של שירות, מוכן לכל, אני קשור בשום דבר; אני יודע רק ציווי אחד: לבנות.
ד'בוטינסקי: אין בני אדם כאלה
טרומפלדור: יהיו!

(שיחה בין זאב ד'בוטינסקי ליוסף טרומפלדור בשנת 1916)

ראינו, אם כן, שהחלוציות מתאפיינת בהיבטים שלהלן:

- ✓ המעשה החלוצי הוא ראשוני ומהפכני.
- ✓ החלוציות היא ביטוי של אחריות לחברה, היא מתן שירות והתנדבות עבור הקבוצה.
- ✓ החלוצים מוותרים על נוחות אישית ועל טובות הנאה אישיות למען החברה והכלל, ופועלים מתוך מסירות והקרבה עצמית.
- ✓ החלוץ פועל למען מציאות מתוקנת וחדשה, ומשתייך לתנועה החלוצית.

צִדָּה לְדֶרֶךְ

1. בחרו אחד מן האישים הבאים: מניה שוחט, הילל יפה, נסים בכר, חנה מייזל. קראו אודותם במקורות מידע אינטרנטיים, וחשבו: על אילו מן ההגדרות של החלוציות היא/הוא עונה?
2. חשבו על ההגדרה של החלוץ/ה. האם אתם מכירים דמות חלוצית נוספת (מהעבר או מהיום)? תארו כיצד היא עונה על ההגדרות שלמדנו.

וכשאני לעצמי - מה אני?

מסלול המסע

יעד: היכרות עם אורח חיו/ה של החלוץ/ה
זמן מסלול: תקופות העלייה השנייה והעלייה השלישית
הכנות לפרק זה במסע: אילו סוגי אחריות ומחויבות מקבלים על עצמם החלוץ והחלוצה? מה מניע אותם להקריב מעצמם לטובת החברה? מהי המחויבות החברתית שלי? האם היא מאלצת אותי לעשות ויתורים אישיים?

במשנה מסכת אבות א, יג כתוב:
 "הוא (הילל הזקן) היה אומר: אם אין אני לי, מי לי? וכשאני לעצמי, מה אני?
 ואם לא עכשיו, אימתי?"
פירוש:

- אם לא אדאג לעצמי - מי יעשה זאת במקומי?
- כשאני דואג רק לעצמי ולא לאחרים - מה ערפתי? (מה אני "שווה"?)
- ואם איני עושה את מה שחובה עלי לעשות עכשיו - מתי אעשה זאת?

שאלות לדיון ולמחשבה:

- מדוע הילל שואל שאלות אלה? מה הוא רוצה לומר לנו?
- חשבו על דוגמות מחיי היום יום לכל אחד מהמצבים שהילל מתאר.
- הילל הזקן פעל במאה הראשונה לספירה, וכיהן כנשיא הסנהדרין (בית הדין הגדול). האם דבריו העתיקים יכולים לספק נקודת מבט נוספת על המעשה החלוצי? כיצד?

מדרש תמונה

1. בחרו תמונה אחת ונסו לדובב את אחת הדמויות המופיעות בה בגוף ראשון:
היכן אני? מדוע אני כאן? כיצד אני חש/ה? איזו אחריות קיבלתי על עצמי? מהן
הצלחותיי? מהם אתגריי וחלומותיי? על מה ויתרתי? ובמה הייתי הראשון?
2. כיצד באים לידי ביטוי בתמונות הרעיונות של הילל הזקן?

ב'

א'

ד'

ג'

תמונה א: שומרת בקיבוץ, צלם: זולטן קלוגר, באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית
תמונה ב: טובה סמילנסקי הרפתנית מגמיעה עגלים, באדיבות ארכיון רמת יוחנן
תמונה ג: גן-שמואל- ילדי גנון ומטפלות, באדיבות ארכיון גן שמואל
תמונה ד: חברים מקיבוץ עין השופט בשעת הפסקה בשדה, באדיבות ארכיון עין השופט

חִבְרוּתָא

קראו את המקורות הבאים, וענו על השאלות לדיון ולמחשבה שלאחריהם.
מקור א-

חיי החלוצה חיה תנפילוב

"את שמלות המשי הסתרת. רק על משכבי בחוץ, בלילות תחת כיפת השמים העמוקים, זרועי כוכבים- הרגשתי כי כאן מקומי. השמים הם השמים שלי, והאדמה היא אדמתי ובלילות הירח הלבנים... והיה זה לי במקום הבית החם שבגולה, התפנוקים, התרבות, המוסיקה והתיאטרון - כל זה מאחורי- אשכח אותם! בכבוד אשא את תואר הכבוד - פועלת. זרקתי מעלי את עגילי הזהב ואת הטבעות, הורדתי את הצמידים מעלי, את שמלות המשי הסתרת במזוודה. את נעלי העקב החלפתי בסוליות פשוטות. לבשתי שמלת בד פשוטה וכפִּיָּה ו'עקל' לראשי".

(מתוך: מוקי צור, מאה ראשונה לדגניה, לא בעבים מעל, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תש"ע)

ביאור:

שמים זרועי כוכבים - שמים מלאי כוכבים שמפוזרים כמו זרעים בשדה, **תפנוקים** - פינוקים, **כפִּיָּה ועקל** - סוג של כיסוי ראש שהיה נפוץ בקרב תושביה הערביים של ארץ ישראל.

מקור ב

"לא היו מספיק חדרים בקיבוץ, אז אם נניח בחדר של רווקים כבר אי אפשר היה להכניס יותר, באו לידי פתרון "מופלג", הכניסו את הרווק לתוך חדר משפחה. התנאים היו די עלובים אבל לנו זה לא הפריע, היינו עסוקים בחיפוש אחר גן העדן החברתי..."

(ישראל כרמון, חלוץ מכפר מנחם, מתוך הסרט "רוח-אז", באדיבותם של שורי אפל ודליה גרסטנהייבר)

"לא היה כביש, לא אספלט, בקושי דרך סלולה... בקיץ אפשר היה להתגבר, אוטו יכול לנסוע גם בדרך לא דרך, אבל בחורף כאן מתחילה הטרגדיה, להגיע לכפר מנחם הייתה קריעת ים סוף. אני נזכר שכשהבן שלי נולד לקח שלושה ימים להביא אותו לקיבוץ. נתקלנו בבובץ ועמדנו הרבה שעות, היה חורף וקר ולתינוק לא היה מקום מתאים. הערבים היו איתנו ביחסים טובים הכניסו אותנו הביתה. בשעות הערב המאוחרות הצליחו לחלץ אותנו וסוף סוף הגענו עם התינוק הביתה".

(יאשקה מודעי, חלוץ מכפר מנחם, שם)

אוהל משפחתי- בגלל המצוקה בדיור נאלצו משפחות לארח באוהל שלהם בחור או בחורה נוספים שנקראו-פרימוס. באדיבות ארכיון עין השופט

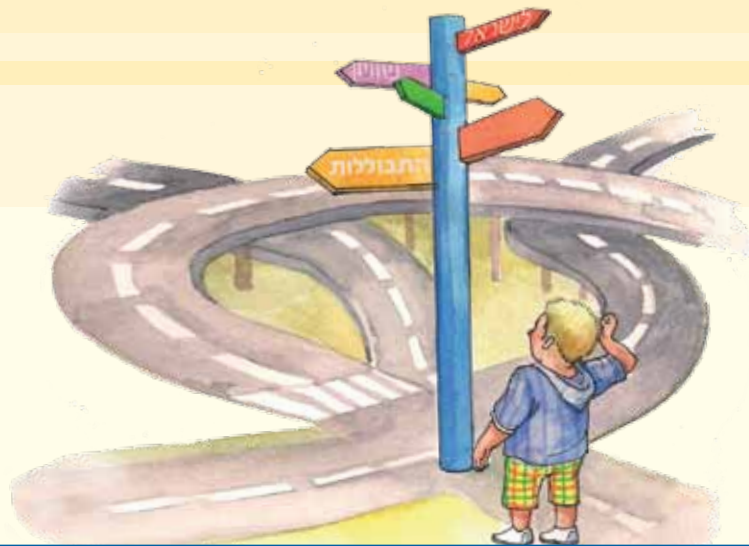
שאלות לדין ולמחשבה:

1. השוו בין ביתה הקודם של חיה תנפילוב לבין ביתה החדש בארץ: מה ההבדל ביניהם? על מה היא ויתרה?
2. מדוע לדעתכם הייתה חיה החלוצה גאה בתואר החדש שלה- פועלת? איזו אחריות היא קיבלה על עצמה? מהי "הראשוניות" במעשיה?
3. מהם לדעתכם האתגרים והקשיים של חיה, של יאשקה ושל ישראל החלוצים?
4. חזרו לדברי הילל הזקן. האם אתם מוצאים נקודות דמיון בין דבריו לבין דברי החלוצים?
5. מהו אותו "גן עדן חברתי" שמזכיר ישראל? האם יש קשר בין גן העדן החברתי לבין משנתו של הילל הזקן?

צִידָה לְדֶרֶךְ

1. הביטו בעמוד ראשי של עיתון יומי (או בעמוד הבית של אתר אינטרנט עיתונאי). נסו למצוא שלוש דוגמות למעשה חלוצי של אנשים או של ארגונים הפועלים מתוך ערכי המחויבות והאחריות לחברה.
2. חשבו: האם כל עשייה למען החברה היא עשייה חלוצית?

הֶרְצֵל פִּינַת אֶחָד הָעָם וּבִוְרוּכֹב

מַסְלֹל הַמַּסַּע

יעד: היכרות עם ההוגים שחינכו לתפישה לאומית-סוציאליסטית (חברתית), והיוו מניע רעיוני למעשה החלוצי

זמן מסלול: סוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20

הכנות לפרק זה במסע: מה מניע אנשים לקום בבוקר, לעזוב את ביתם, את משפחתם ואת תרבותם, ולצאת לארץ ישראל כדי להפוך לחלוצים ולחלוצות? אילו רעיונות ואילו ערכים מניעים את התנהלותי ואת מעשיי כיום?

החלוצים, שהיו ברובם אנשים צעירים, נחשפו לרעיונות שונים אשר קראו לצעירים היהודיים בגולה לקום ולעשות מעשה: לבנות חברה יהודית בארץ ישראל המבוססת על ערכים של שוויון, של מחויבות, ושל אחריות לבניית חברה לתפארת בארץ.

מי היו האנשים אשר הגו רעיונות אלה, ניסחו אותם, כתבו ולימדו אותם? הבה נכיר אחדים מהם:

חידה בתמונות

אילו אישים ציוניים מפורסמים מסתתרים בתמונות הבאות?

צילום: ד"ר אבישי טייכר

צילום דוד וולפסון, באדיבות: מוזיאון הרצל, ירושלים

חברותא

בנימין זאב הרצל, דוב בורוכוב ואחד העם

בואו נכיר שלוש דמויות חשובות שהגו וניסחו את הרעיונות הציוניים שעוררו את החלוצים והחלוצות לצאת לפעולה, ואף הפיצו ולימדו אותם. מצאו בן/בת זוג ללמידה בחברותא, בחרו את אחד האישים, קראו אודותיו וענו על השאלות לדין ולמחשבה.

בנימין זאב הרצל

תעודת זהות

נולדתי בשנת 1860 בבודפשט. למדתי בבית ספר יהודי, ואחר כך בגימנסיה ריאלית, אך בגלל האווירה האנטי היהודית (אנטישמית), הפסקתי בה את לימודיי. כשבגרתי למדתי משפטים באוניברסיטה בווינה. אני משפטן, סופר, עיתונאי ואפילו כתבתי כמה מחזות, אבל עם השנים הפכתי בעיקר לאיש

ציבור יהודי מוכר בכל העולם. אנשים רבים מכנים אותי "חוזה המדינה" משום שפיתחתי את רעיון הציונות, והקמתי את התנועה הלאומית הציונית. אני מאמין שחייבים להקים בית ליהודים בארץ ישראל בהסכמת מדינות העולם. לפיכך, כתבתי ספרים ומאמרים כגון "מדינת היהודים" ו-"אלטנולד" (ארץ ישנה חדשה) כדי לשכנע את היהודים ואת אומות העולם לתמוך ברעיון. יחד עם חבריי ייסדתי את ההסתדרות הציונית, וכינסתי את הקונגרס היהודי הראשון.

"חלום ומעשה אינם שונים כל כך כפי שנוטים לחשוב, כי כל מעשי בני האדם בחלום יסודם וגם אחריתם - חלום היא. [...] ואילו אם לא תרצו הרי כל אשר סיפרתי לכם אגדה הוא, ואגדה יוסיף להיות" (בנימין זאב הרצל, 'אלטנולד', ארץ ישנה חדשה, 1902)

ביאור:

אלטנולד (מגרמנית) - בעברית: ארץ (לנד) ישנה (אלט) חדשה (נוי) - ספר דמיוני (רומאן) שכתב הרצל, ושפורסם בשנת 1902 בגרמנית, בו הוא מתאר את המדינה היהודית העתידית.

שאלות לדין ולמחשבה:

- מהי חשיבותו של החלום בעיני הרצל?
- מה בסיפור חייו של הרצל תרם, לדעתכם, לפיתוח הרעיונות שלו?
- מה יהפוך את החלום למציאות? מה יהפוך אותו לאגדה בלבד?
- התבוננו בציור הגרפיטי הבא:
במה המסר של הרצל דומה למסר של הגרפיטי? במה הוא שונה ממנו?
- האם, לדעתכם, התממש חזונו של הרצל? באיזה מובן? באילו מובנים הוא טרם הושלם?
- האם, לדעתכם, היה הרצל חלוץ? נמקו וכתבו מהו המעשה החלוצי שלו.

אֶחָד הָעַם (אשר צבי הירש גינצברג)

תעודת זהות

נולדתי בשנת 1856 באוקראינה, ושמי האמתי הוא אשר צבי (הירש) גינצברג. למדתי בבית יתדות, פילוסופיה ומדע, וגם לימדתי את עצמי צרפתית, רוסית, גרמנית, אנגלית ולטינית. הקמתי את סניף "תה ויסוצקי" באנגליה, וניהלתי אותו. עליתי לארץ ישראל בשנת 1922, וגרתי בתל אביב. אני מאמין שכדי שהמדינה היהודית תהווה בית לאומי ליהודים ומקלט בעבורם - עליה להיות 'מגדלור מוסרי', מדינה לדוגמה לכל העולם. מדינת היהודים צריכה להיות מבוססת על תרבות, ועל ערכים יהודיים שמחדשים את המסורת העתיקה. כתבתי ספרים ומאמרים רבים בעברית. על כתביי חתמתי בשם העט שלי 'אחד העם', שפירושו "אדם ממוצע, אחד מהעם". יחד עם חבריי הקמנו את הטכניון העברי בחיפה, בתי ספר וארגוני חינוך ותרבות יהודית ציונית בישראל ובחו"ל.

ביאור:

שם עט - שם ספרותי שסופרים או משוררים משתמשים בו בחתימה על כתביהם, על מנת שלא להשתמש בשמם האמתי.
הטכניון - המכון הטכנולוגי לישראל הוא אוניברסיטה בחיפה ללימודי ההנדסה והמדעים. לאחר מחלוקת ארוכה, הוחלט בשנת 1914 ששפת ההוראה בו תהיה עברית ולא גרמנית.

"לא רק בצרת היהודים יש לעסוק, כי אם גם בצרתה של היהדות."

"תשועת ישראל תבוא על ידי נביאים, לא על ידי דיפלומטים."

"אפשר לאמור בלי שום הפרזה כי יותר משישראל שמרו את השבת, שמרה השבת אותם."

"מה נשתנינו אנחנו מכל אומה ולשון? או האמנם צדקו אלה מאחינו האומרים, כי כבר חדלנו מהיות גוי, ואין אנו מקושרים עוד זה לזה אלא בחבלי הדת בלבד?"

ביאור:

צרת היהודים - בעיות היהודים בגולה, **תשועת ישראל** - הגאולה, פתרון כל בעיות היהודים, **דיפלומטים** - אנשי ציבור העוסקים בפוליטיקה של מדינות, **חדלנו** - הפסקנו, **גוי** - עם, **בחבלי הדת** - בקשרים, בחבלים הדתיים

שאלות לדיון ולמחשבה:

- מדוע לדעתכם בחר אשר צבי גינצברג לחתום על מאמריו בשם 'אחד העם'? מה רצה להביע בכך?
- במה שונה תפישתו של אחד העם מתפישותיו של הרצל?
- אחד העם מאמין שכיהודים אנו אחראים ומחויבים לבנות חברה מוסרית, שתהווה דוגמה לכל העולם. חשבו על דוגמות כיום לעשייה מוסרית בחברה הישראלית ברוח היהדות.
- האם לדעתכם, אחד העם הוא חלוץ? מדוע? מהו המעשה החלוצי שלו, ומדוע זה מעשה חלוצי?

נולדתי בשנת 1881 באוקראינה למשפחה משכילה, לא דתית. למדתי בגימנסיה הרוסית, וגם לימדתי את עצמי פילוסופיה, מדעי החברה ושפות. יחד עם חבריי הקמתי את תנועת "פועלי ציון" - מפלגת פועלים יהודית. אני מאמין בציונות סוציאליסטית. כלומר, שכל היהודים צריכים לעלות לארץ ישראל ולבנות בה חברה שיתופית, שבה כל אחד תורם ככל יכולתו ומקבל לפי צורכיו. כתבתי נאומים ומאמרים רבים. מעולם לא ביקרתי בארץ ישראל, אבל אני קבור בקיבוץ כנרת.

ביאור:

סוציאליזם - תורה כלכלית וחברתית ששואפת להביא לשוויון בין כל בני האדם באמצעות ארגון משותף של כל הרכוש.

"אנו זרים הננו, ואין לנו בשום מקום כוח סוציאלי אשר יעשה אותנו לשליטי המצב; נתוקים אנו ממגע עם הטבע, ואין לנו חקלאות משלנו: כל זה עושה אותנו תלויים להחריד; ההיסטוריה שלנו אינה נוצרת ולא נוצרה מעולם בכוחותינו אנו, מאז ומעולם היה גורלנו תלוי ביחסי חוץ (בגורמים הנמצאים מחוצה לנו)"

ביאור:

הננו - אנחנו, **סוציאלי** - חברתי, **נתוקים** - מנותקים.

שאלות לדיון ולמחשבה:

- א. מהי הבעיה המרכזית של היהודים על פי בורוכוב?
- ב. בורוכוב חיבר בין שתי תורות שונות: ציונות וסוציאליזם. במה שונה התורה שלו מהתורה של הרצל ושל אחד העם? במה היא דומה לה? מהי לדעתכם משמעות העובדה שבורוכוב לא ביקר מעולם בארץ ישראל?

סיכום:

הרצל פעל בדרכים מדיניות ופוליטיות לקידום הרעיון הציוני, בורוכוב קרא ליצירת חברה יהודית שיתופית ושוויונית בארץ, ואילו לדעתו של אחד העם הקמת מדינה יהודית תפתור רק את הבעיה הכלכלית והפוליטית של היהודים, ולא את הבעיה התרבותית והרוחנית שלהם. שלושתם היו מחויבים לרעיון הציוני, ופעלו בדרכים רבות ומשלימות לקידומו.

משימה:

על פי היכרותכם עם שלושת ההוגים שלעיל, כתבו רשימה של תכונות החלוצ המצטייר בעיני כל אחד מהם. ציירו את דמות החלוצ/ה וחברו סיסמה לכל אחת מהדמויות שמתארת את ייחודיותה.

צִידָה לַדֶּרֶךְ

1. לו יכולתם לפגוש את הרצל, את בורוכוב או את אחד העם היום, מה הייתם רוצים לספר להם? להראות להם?
2. כתבו לאיש שבחרתם מכתב קצר, ובו תארו את מדינת ישראל של היום מזווית הראייה שלכם.

עבודת חקר

מסלול המסע

יעד: עבודת חקר אישית על החלוץ/ה
זמן מסלול: מאז תחילת המאה ה-20 ועד היום
הכנות לפרק זה במסע: איזו דמות חלוצית מעניין אותי לחקור?
מדוע? מה מבין מעשיה מעורר בי סקרנות או הזדהות?

עד כה למדנו על המושג חלוציות, ונחשפנו לדרכי ההתמודדות של החלוצים עם חלק מהאתגרים שנצבו בפניהם בארץ ישראל הנבנית. על מנת להרחיב את ההיכרות עם החלוצים ועם עולמם ולהעמיק אותה, נצא במהלך השיעור הקרוב לעבודת חקר אישית של דמות חלוצית אחת לפי בחירה. ראשית נראה כיצד בונים עבודה מסוג זה באמצעות הדגמה על דמותו של אהרון דוד גורדון.

אהרון דוד גורדון

תעודת זהות

נולדתי בשנת 1856 באוקראינה. למדתי יהדות בביתי עם משפחתי שהייתה דתית. שנים רבות עבדתי כפקיד וכאיש מנהלה. בגיל 48 עליתי לארץ ישראל כחלוץ, והייתי פועל וחקלאי במושבות הראשונות: פתח-תקווה, ראשון לציון ודגניה. רב חלוצי העלייה השנייה היו צעירים מאוד, והייתי עבורם דמות לחיקוי וגם "דמות אב", לכן פנו אליי בעצות ובבקשות. למרות היותי אינטלקטואל (איש הגות ורוח)

לא הסכמתי לקבל תפקיד בתחום זה, אלא אחזתי במעדר ובחרתי בעבודת כפיים. חייתי חיים פשוטים וצנועים, בימים בניתי את פתח תקווה ובלילות עסקתי בכתיבה ספרותית. הייתי פועל כאחד העם, סבלתי מעוני, חליתי בקדחת אבל האמונה שיש ליהודים קשר מיוחד לאדמת ארץ ישראל ושעבודת הכפיים היא הדרך להתחבר לאדמת הארץ ולטבע חיזקה אותי, והיותה עבורי דרך לגאולה אישית ולאומית. אהרון דוד גורדון קבור בבית הקברות בדגניה א', נפטר ב-22 בפברואר 1922, בגיל 66.

מקור א

"נדמה, כי הארץ הזאת לא כל כך חשובה מפני שהיתה או שהיא עכשיו זבת חלב ודבש. אך בזה שהיא נותנת תקווה לאיש העתיד לעבודה, עבודה גדולה וחשובה, עבודה שמכינה את הקרקע לגידול כוחות חדשים, העבודה הגדולה והפוריה מולידה גם כוחות גדולים. עמנו צריך להבין את זאת, לחשוב את עצמו למאושר שבגורלו נפלה עבודה שכזו." (א.ד. גורדון, מתוך מאגר היצירות של פרוייקט בן יהודה www.benyehuda.org, מכתב מארץ ישראל, 1904, שנת עלייתו)

ביאור:

ארץ זבת חלב ודבש - ביטוי מהתורה שמשמעותו שארץ ישראל היא ארץ טובה שנותנת לתושביה חיים של שפע, **פורייה** - שאפשר לגדל בה גידולים מוצלחים.

מקור ב

"האדמה היא מקור החיים והיצירה והתרבות והעצמאות האמיתית". (א.ד. גורדון, מתוך מאגר היצירות של פרוייקט בן יהודה, ציטוט מהספר "האדם והטבע")

מקור ג

"בתוך הטבע קול האמת נשמע יפה, והקול אומר: אם דורש צדק אתה - לך ועבוד!" (א.ד. גורדון, מתוך מאגר היצירות של פרוייקט בן יהודה, ציטוט מתוך המאמר: "על החינוך העצמי ועבודת התחיה")

מקור ד

"הייתי קורא לכל מי שרוח לו, כי יבוא הנה לעבוד על אדמת א".
לציון השבה לתחייה אין צורך ביהודים היושבים בחוץ-לארץ. רק את אלה היא נכונה לקבל בזרועות פתוחות - עובדים בעלי כשרון ומסורים, הנכונים, לשאת ולסבול הכל, שהם יעלו ויעבדו פה. זוהי העבודה הלאומית האמיתית הראויה לשם ציונות."
א.ד. גורדון, מתוך מאגר היצירות של פרוייקט בן יהודה, מכתב מארץ ישראל, 1904)

שאלות לדין ולמחשבה:

- א. מדוע, לדעת הכותב, עבודת הכפיים חשובה כל כך?
- ב. העבודה, לפי הכותב, נותנת לעובדים תכונות מיוחדות. מהן?
- ג. מדוע, לדעתכם, צריך הכותב לעודד את החלוצים לעבוד?
- ד. איזה מידע חדש על המושג חלוציות נוסף לכם בעקבות קריאת הציטוטים של גורדון?
- ה. האם ישנה עבודה כלשהי שגורמת לכם להרגיש תקווה, אושר ו"כוח גדול"? מהי?

כעת, בחרו דמות חלוצית מהרשימה הבאה:
ישראל שוחט,

שרה מלכין,

תחיה ליברזון,

דוד בן גוריון,

גולדה מאיר,

יעקב חזן

כתבו תעודת זהות של הדמות בגוף ראשון:
נולדתי / למדתי / עבדתי / אני מאמין/ה, פעלתי...

1. מדוע בחרתי בדמות הזו?
2. מצאו תמונה של הדמות שבחרתם.
3. מצאו שניים-שלושה ציטוטים של הדמות או דברים שנכתבו אודותיה, והסבירו כיצד המקורות הללו קשורים למעשה החלוצי.
4. נשווה בין תעודת הזהות שבנינו לבין הציטוטים מכתבי הדמות. מה התחדש לנו?
5. אילו ערכים חלוציים באים לידי ביטוי בפועלה של הדמות?
6. מה מתוך העשייה והערכים שהיא מייצגת ארצה לאמץ לחיי?
7. מה עוד הייתי רוצה לדעת על הדמות שלא מצאתי בביבליוגרפיה?
8. אילו יכולתי להיפגש עם הדמות, מה הייתי רוצה לשאול אותה? מה הייתי רוצה לספר לה על עצמי?
9. מה למדתי על עצמי במהלך העבודה? אילו קשיים היו לי? אילו הישגים השגתי?
10. צרכו רשימה ביבליוגרפית לעבודתכם.

צִדָּה לַדֶּרֶךְ

1. בחרו ציטוט או סיסמה שנאמרה על ידי הדמות החלוצית שבחרתם לחקור, ומבטאת את האחריות לחברה ואת החלוציות.
2. עצבו כרזה שבמרכזה הסיסמה, ולצדה איורים המחזקים את המסרים הערכיים.
3. חשבו: האם הסיסמה משמעותית לכם היום? האם הייתם בוחרים לעדכן אותה או לשנות אותה בכדי שתתאים למציאות חייכם? כיצד?

כיצד ניצור כרזה?

דמיינו לעצמכם כרוז המכריז הודעה בפני הציבור: הכרוז מביע את דבריו באמצעות קולו. על הכרזה להעביר מסר ללא קול, ולכן חשוב שהמסר בה יהיה קצר וברור. עליה להיות מזמינה ומושכת את העין כדי שנפנה את תשומת לבנו אליה. על מנת ליצור כרזה טובה ומשפיעה חשוב לשים לב הן למסר המילולי והן למסר החזותי (הצבעים, הדימויים, סגנון האיורים וכו').

לא קלה דרכנו - אתגרים לאומיים

מסלול המסע

יעד: היכרות עם האתגרים הלאומיים והתרבותיים שהתמודדו עמם החלוצים

זמן מסלול: מסוף המאה ה-19 עד אמצע המאה ה-20

הכנות לפרק זה במסע: מהו אתגר לאומי? עם אילו אתגרים לאומיים התמודדו החלוצים? מהם האתגרים העומדים בפניי כיום? האם הם אתגרים אישיים או אתגרים לאומיים?

בשיעור הקרוב נעסוק באתגרים הלאומיים והתרבותיים שהתמודדו עמם החלוצים.

נגדיר מהו אתגר לאומי, ונראה מהן הדרכים להתמודדות עמו שמצאו חלוצים שונים. נדון באתגרים הלאומיים העומדים לפתחנו היום במדינת ישראל, ונשאל לאילו אתגרים נמצאו פתרונות ואילו אתגרים עדיין זקוקים לפתרון.

ניזכר בכמה מסיפורי החלוצים והחלוצות שנתקלנו בהם עד עתה. אילו קשיים היו להם? מובן שהיו להם קשיים אישיים (געגועים לבית, עבודה קשה, היעדר משאבים, אקלים קשה וכולי), אך היו גם **קשיים במישור הלאומי - אתגרים לאומיים**, כלומר, קשיים ובעיות שהיו לכל היישוב היהודי בארץ ישראל, ושהיו נושאים מרכזיים ומשמעותיים.

שימו לב להבדל בין אתגר לבין קושי- האתגר הוא מושג חיובי שקורא לנו למצוא פתרון, על מנת להתגבר על המכשול. האתגר מפעיל אותנו ומעודד אותנו להשתדל.

כעת נתמקד בארבעה אתגרים שהעסיקו את אנשי היישוב בארץ ישראל: ההתיישבות בנגב, ייבוש הביצות והפרחת השממה, חידוש השפה העברית וההגנה על הבית.

חברותא'

ההתיישבות בנגב

בן גוריון מספר על החלטתו להצטרף לקיבוץ שדה בוקר. כחצי שנה לאחר שכתב את הדברים הללו והוא בן 68, מימש בן גוריון את חזונו להתיישבות בנגב. הוא פרש מהממשלה, והצטרף לשדה בוקר.

"בסוף שנת 1953 חזרתי מאילת לירושלים ופתאום ראיתי בעברי מה שהוא עכשיו "שדה בוקר" - מספר צעירים וצעירות ואוהלים אחדים, שידעתי שלא היה פה אף פעם. ירדתי מהמכונית שלי ושאלתי הצעירים מה הם עושים פה. אמרו לי שהם נלחמו בסביבה זו במלחמת העצמאות, ואמרו להם שלפני 2,000 שנים היה פה ישוב, החליטו להקים פה ישוב. דברים אלה לקחו את לבי, כי ידעתי היטב המצב בנגב, שיש בו אמנם אדמה, אבל היא מלוחה, ויש פה להתחיל הכל מחדש. והחלטתי מיד בלבי (לא אמרתי זאת לנוער שנמצא פה) שאצטרף אליהם לשנה-שנתיים, כי זה האידיאל שמשך אותי לארץ - להתחיל הכל מחדש, בעבודה עצמית..."

"בנגב ייבחנו הנוער היהודי-כושרו החלוצי, עוז רוחו ויזמתו היוצרת והכובשת... והסגולות הנעלות והמופלאות ביותר הגנוזות בנפשו של כל אדם, סגולות הגבורה היוצרת והמשתלטת על איתני הטבע ומעצבת עם וארץ... בנגב יבחנו העם בישראל - כי רק במאמץ מלוכד של עם מתנדב ומדינה מתכננת ומבצעת נוכל למשימה הגדולה של הפרחת השממה ויישובה..."

מעמד זה יקבע גורלה של מדינת ישראל ומעמדו של עמינו בתולדות המין האנושי.
(בן גוריון, מתוך משמעות הנגב, שדה בוקר, 17 בינואר 1955)

שאלות לדיון ולמחשבה:

- מדוע ההתיישבות בנגב היא אתגר לאומי? אילו התמודדויות עם האתגר באות לידי ביטוי בדברים המצוטטים?
- אילו מאפיינים של החלוציות באים לידי ביטוי בהתיישבות בנגב?
- כיצד הכרעתו האישית של בן גוריון לעזוב את משרת ראש הממשלה ולקיים חיים של חלוץ בקיבוץ מוסיפה להבנה של המציאות הישראלית בתקופת החלוצים?

חִבְרוּתָא ב'

ייבוש הביצות והפרחת השממה

אנשי העלייה השנייה והשלישית החלוצים פעלו על מנת לבנות ולפתח את הארץ. הרעיון התמחה במושג "כיבוש השממה". המילה שממה ציינה כל שטח שאינו מעובד על-ידי אדם - אדמות טרשים, ביצות, שדות בור וחולות. כל מאפייני הנוף הללו נתפסו כדבר הטעון תיקון. אחד המפעלים הלאומיים הגדולים ביותר היה ייבוש אגם החולה. הייבוש היה אתגר הנדסי וטכני מרתק, הוא הבטיח תעסוקה למאות עובדים ועשוי היה ליצור אפשרויות חדשות של קרקע חקלאית משובחת.

מטרות המבצע היו הוספת שטח חקלאי ליישובי הגליל העליון, הפחתת כמות המים המתאדים והנגרעים ממי נהר הירדן וניצול הכבול (חומר דחוס ורקוב חלקית של צמחים ותאית) שבקרקעית הביצה כחומר גלם לתעשיית כימיה וכזבל אורגני. נהוג לחשוב שגם הדברת המלריה, על ידי השמדת היתוש האנופלס הנושא אותה, הייתה בין מטרות הייבוש, אולם זוהי טעות נפוצה, שכן המלריה הודברה עוד קודם לכן.

"כמו רבים אחרים למדתי בבית הספר על יתוש האנופלס. אני חושב שישראל הייתה המדינה היחידה בעולם, שלימדה לילדיה את תורת היתושים בשיעורי ההיסטוריה ולא בשיעורי הזואולוגיה. מבחינת מערכת החינוך הישראלית, יתוש האנופלס, שהעביר את חיידקי הקדחת והדביק בהם את החלוצים, לא היה חרק, אלא מחבל. אחד מאויבי הציונות והיישוב היהודי. יחד עם עכברי השדה, השרב, המוצתי הירושלמי, היפליה, והמפלגה הקומוניסטית וחל הקפנוזיס, הוא ביקש להחריב את המפעל הציוני, ולמזלנו נכשל..."

מכל מקום, בשנים שאני למדתי על יתוש האנופלס הנבזה בבית הספר היסודי, החליטה הציונות לחדש את נעוריה באמצעות ייבוש החולה. אולי יעניין אתכם לדעת שהובא לשם גם מהנדס הולנדי אחד, מומחה לייבוש וניקוז קרקעות. האיש הזה הזהיר שקרקע הכבול, אותה קרקע שהמייבשים תלו בה תקוות כה רבות, עלולה להתנהג בצורות בלתי-צפויות, ואפילו מזיקות. ואז קם ההידרולוג של הקק"ל, הכה באגרופו על השולחן והכריז: "הכבול שלנו הוא כבול ציוני, הכבול שלנו לא יזיק!"

מאיר שלו, מתוך "בעיקר על אהבה", הוצאת עם עובד, 1995, עמ' 31, 34.

שאלות לדיון ולמחשבה:

- מדוע ייבוש הביצות הוא אתגר לאומי?
- אילו מאפיינים של החלוציות באים לידי ביטוי בהתמודדות עם ייבוש הביצות?
- איזו אמונה עמדה בבסיס ההכרזה: "הכבול שלנו הוא כבול ציוני, הכבול שלנו לא יזיק!"
- מהי הביקורת המובאת בדבריו של הסופר מאיר שלו כנגד המעשה החלוצי?
- המעשה החלוצי הוא מעשה ראשוני הנעוץ באידיאולוגיה - אמונה בדרך חיים. מה עלולים להיות המחירים של המעשה החלוצי? קראו במקורות מידע אינטרנטיים על שמורת החולה, ולמדו על ההשלכות של ההכרעה לייבש את הביצה.

חברותא ג'

חידוש השפה העברית

אליעזר בן יהודה כתב בשנת 1882 בעיתון שפרסם, "החבצלת":
 "עוד לא הייתה עת לישראל, מיום צאתו מארצו, אשר האחדות הייתה דרושה לו כהיום. דבר גדול וכבד מאוד עלינו לעשות הפעם, אשר לא בכוח איש אחד ואף לא בכוח אלפי אנשים ייעשה - כי אם בכוח כל העם כולו. אך האחדות הזאת לא תהיה לו בלתי אם שפה אחת ידבר, ושפה אחרת מבלעדי שפת אבותיו לא תיתן לו האחדות הזאת ... רק בשפה העברית יחיה ישראל בארצו ... אם לא נסכין מעט מעט לדבר עברית, בשבתנו בביתנו ובצאתנו...לטייל, בלכתנו לשוק לקנות - לא נצליח. אתם הצעירים...התאחדו, התחברו, היו לאגודות ... להחיות את שפתנו הנובלת בארץ אבותינו"

ביאור:

עת - זמן, בלתי אם - אלא אם כן, מבלעדי - חוץ מ, נסכין - נדע.

אליעזר בן יהודה

תעודת זהות

נולדתי בעיר וילנה שבאימפריה הרוסית. גדלתי במשפחה חרדית-חסידית. למדתי בישיבה, אך התעניינתי גם בדקדוק ובספרות. אני מאמין שהדיבור בעברית חשוב ביותר למפעל הציוני, ולכן עסקתי בהוצאת עיתון עברי, בהקמת אגודות לקידום הדיבור בעברית בארץ ועוד. נתקלתי בקשיים רבים, כגון זלזול ולעג מהסביבה, כעס מצד גורמים חרדיים על כך שאני משתמש ב"שפת הקודש" לצורכי היום יום ועוד. עם משפחתי ועם חבריי הקפדתי לשוחח רק בשפה העברית. התחלתי לחבר את המילון העברי המקיף ההיסטורי הראשון, ובתוכו כללתי כ-300 מילים שחידשתי בעברית, כגון: מכושית (פסנתר), מדלק (גפרור) וכן גלידה, בובה, אופניים ורכבת.

שאלות לדיון ולמחשבה:

- מהו המעשה החלוצי של בן יהודה? מדוע זה מעשה חלוצי? איזו אחריות הוא קיבל על עצמו?
- כיצד מקשר בן יהודה את החייאת העברית לבניית בית לאומי ליהודים בארץ ישראל?
- מדוע, לדעתכם, חושב בן יהודה שזוהי המשימה של הצעירים?
- האם אתגר השפה העברית מלווה אותנו כיום? הסבירו.

חברותא ד'

ההגנה על הבית

קראו את מילות השיר והאזינו לצליליו. ניתן לשמוע את השיר באתר זמרשת:
<http://www.zemereshet.co.il/song.asp?id=161>
 ענו על השאלות לדיון ולמחשבה שלאחריו.

"שיר העמק" [נכתב בשנת 1934]

מילים: נתן אלתרמן לחן: דניאל סמבורסקי

בָּאָה מְנוּחָה לִיגַעַ	יָם הַדָּגָן מְתַנוּעַע,	אֶפֶל בְּהַר הַגְּלִבּוּעַ,
וּמְרֻגָע לָעֵמֶל.	שִׁיר הָעֶדֶר מְצַלֵּל,	סוּס דוֹהֵר מְצַל אֶל צֵל.
לִילָה חֹר מְשֻׁמֶרֶע	זוֹהִי אֶרֶצִי וְשִׁדּוּתֶיהָ,	קוֹל זַעֲקָה עָף גְּבוּהָ,
עַל שְׂדוֹת עֵמֶק יִזְרְעָאֵל.	זֶהוּ עֵמֶק יִזְרְעָאֵל.	מְשִׁדּוֹת עֵמֶק יִזְרְעָאֵל.
טֵל מְלֻמָּטָה וּלְבָנָה מַעַל,	תְּבָרֵךְ אֶרֶצִי וְתִתְהַלֵּל	מִי יֵרָה וּמִי זֶה שָׁם נָפֵל
מִבֵּית אֶלְכָּא עַד נְהַלֵּל.	מִבֵּית אֶלְכָּא עַד נְהַלֵּל.	בֵּין בֵּית אֶלְכָּא וְנְהַלֵּל?
מָה, מָה לִילָה מְלִיל?	מָה, מָה לִילָה מְלִיל?	מָה, מָה לִילָה מְלִיל?
דְּמָמָה בִּיזְרְעָאֵל.		
נוֹמָה עֵמֶק, אֶרֶץ תְּכַאֲרָת,		
אָנוּ לָךְ מְשֻׁמֶרֶת.		

שאלות לדיון ולמחשבה:

- איזו אווירה עולה ממילות השיר? מתי לדעתכם נהגו לשיר אותו, ולמי?
- בשיר מתוארת אהבה גדולה לאדמת הארץ, ובמיוחד לעמק יזרעאל. מצאו את עמק יזרעאל במפה - אילו יישובים קיימים בו היום?
- איזה אתגר עומד בפני אנשי העמק על פי השיר?
- קראו את המידע הבא, והסבירו כיצד התמודדו החלוצים עם האתגר. מה היה המענה החלוצי שסיפקו לאתגר הביטחוני?

בעיות ביטחון שררו במרבית היישובים היהודיים בארץ. כמעט כולם היו צריכים למצוא דרכים להתגונן מפני חבורות שודדים, ולהישמר מהתנכלויות של כנופיות מאורגנות. במושבות העלייה הראשונה עברה השמירה בהדרגה לידיים ערביות. מצב זה לא התאים לאידיאולוגיה החלוצית של בני העלייה השנייה. בספטמבר 1907 נתכנסו מספר חברים של "פועלי ציון" (מפלגה ציונית סוציאליסטית), והחליטו על ארגון שמירה חשאי בשם "בר גיורא" (על שמו של שמעון בר גיורא מתקופת בית שני). הקבוצה עברה לגליל, שם קיבלו לידיהם את השמירה במושבות אחדות. חברי "בר גיורא" תבעו העסקת פועלים עבריים, ובכך הדגישו את הקשר בין כיבוש העבודה לבין כיבוש השמירה. הארגון היה חייב לגדול, וכך, באפריל 1909, נוסד ארגון "השומר". אנשי "השומר" היו חברי "בר גיורא" וחברים חדשים. בהדרגה נטלו אנשי "השומר" את השמירה ברב מושבות הארץ.

אנשי "השומר" הבינו כי לשמירה בלי עבודה אין ערך רב. ארגון "השומר" התקיים עד שנת 1920, וחשיבותו בתולדות היישוב הייתה רבה, שכן הוא הוא הבסיס לכוח המגן של היישוב על ידי הקמת מערך של שומרים עבריים.

ה. נסו לזהות מאפיינים חלוציים בארגון השומר. מה, על פי הבנתכם, חידק את השומרים במשימתם? מה הקשה עליהם? כיצד התגברו על הקשיים?

שיתוף במליאה:

שתפו את התלמידים ואת התלמידות בחברותות השונות באתגרים בהם עסקתם. ספרו על התובנות שלכם לגבי ההתמודדות החלוצית אל מול האתגר. מהו הקשר בין האתגרים: ההתיישבות בנגב, ייבוש הביצות והפרחת השממה, חידוש השפה העברית, ובין אתגר ההגנה על הבית? הדגימו.

משחק סולמות וחבלים- אתגרים והתמודדויות

(לוח המשחק מופיע בעמוד הבא)

ההתמודדות עם אתגרים אישיים ולאומיים אינה פשוטה, ומחייבת חשיבה יצירתית. נתנסה בחשיבה יצירתית באמצעות המשחק סולמות וחבלים.

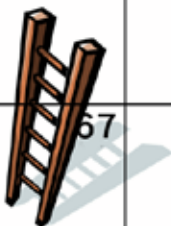
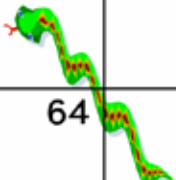

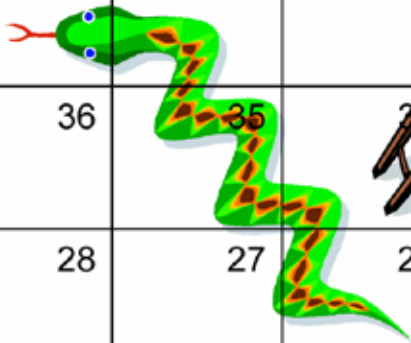

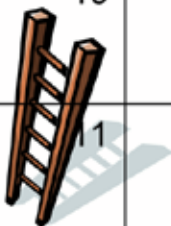
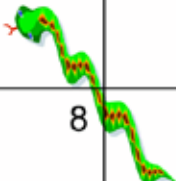
מטרת המשחק: להסביר את האתגרים העומדים בפני החברה הישראלית כיום, ולחשוב על דרכים יצירתיות להתמודד איתם.

מהלך המשחק:

התחלקו לקבוצות של ארבעה משתתפים. הכינו רשימה של אתגרים לאומיים העומדים בפנינו היום, כגון: אתגר אקולוגי סביבתי, אלימות בקרב בני נוער, פערים כלכליים, שסעים חברתיים בין דתיים לבין חילוניים ועוד. כל שחקן בתור יבחר אתגר, יסביר אותו על פי הבנתו ויציע דרך משלו להתמודד עמו. אם עמד במשימה יתקדם שלושה צעדים. אם לא, יחזור אחורנית צעד אחד.

זכרו: הסולם מאפשר להתקדם לקראת הניצחון, ואילו החבל מחזיר לאחור. נתכנס למליאה, ונשתף זה את זה בפתרונות יצירתיים שעלו בקבוצות להתמודדות עם האתגרים הלאומיים הניצבים בפנינו.

לוח משחק

	88	87	86	85	84	83	82	81
	80	79		77	76	75	74	73
72	71	70	69	68		67	66	65
	64	63	62	61	60	59	58	57
56	55	54		53	52	51	50	49
48	47	46	45	44		43	42	41
40		39	38	37	36	35		33
	32	31	30	29	28	27	26	25
24	23		21	20	19	18	17	
16	15	14	13	12		11	10	9
	8	7	6	5	4	3	2	1

כרזה לסרט ציוני משנת
1935 "בדרך לחיים חדשים"

מכון לבון - ארכיון
תנועת העבודה

צידה לדָרָךְ

1. התבוננו היטב בכרזות הבאות, וענו על השאלות שלאחריהן.
אילו אתגרים באים לידי ביטוי בכרזה? אילו הצלחות היא משקפת?
2. למי, לדעתכם, הכרזות מיועדות?
3. עצבו כרזה המשקפת את אתגרי החברה הישראלית היום ואת הישגיה.

חלוציות ישראלית במאה ה-21

מסלול המסע

יעד: היכרות עם מעשים חלוציים בני זמננו
זמן מסלול: המציאות הישראלית במאה ה-21
הכנות לפרק זה במסע: השיעור הקרוב יעסוק יזמות ישראלית" בת זמננו, אשר משפיעה על תחומי החיים השונים כיום, במדינת ישראל בפרט ובעולם בכלל. באמצעות היכרות עם המיזמים שלהלן ובחינתם נדון במקומה של החלוציות בחברה הישראלית כיום.

בשיעורים הקודמים למדנו על התקופה החלוצית, והכרנו את המעשה החלוצי של האנשים שפעלו למען עזרה הדדית, כיבוש העבודה, השמירה, הפרחת השממה ובניין הארץ. בשיעור זה נשאל את עצמנו מהם תחומי העשייה המממשים ערכים חלוציים בחברה הישראלית כיום?

נצא לבדוק: מהי חלוציות בימינו? האם העשייה החלוצית קיימת גם כיום? מה הופך מיזם למיזם חלוצי? אילו מאפיינים קובעים האם המיזם הוא חלוצי או לא? איזה טעם ואיזו משמעות יש לעשייה חלוצית כיום?

בחרו בן/בת זוג ללמידה בחברותא. כל חברותא תחקור מיזם חברתי, תבנה מצגת יצירתית בפני המליאה ותבחן עד כמה המיזם יכול להיחשב למעשה חלוצי בישראל שנת 2012. כל חברותא תתמקד במיזם אחד. אפשר לבחור באחד המיזמים המוצעים כאן או לבחור להתמקד במיזם בית ספרי/קהילתי/עירוני המוכר לכם מסביבתכם. על כל חברותא להתמודד עם המשימה הבאה:

1. למדו על המיזם החברתי, והכינו מצגת המלמדת עליו.
2. בדקו אילו הגדרות של חלוציות באות לידי ביטוי במיזם, והסבירו את עמדתכם.
3. האם, בעיניכם, המיזם הוא חלוצי? באיזה אופן?
4. בדקו איזו אחריות קיבלו על עצמם היזמים, איזה "ויתור" אישי נאלצו לעשות? מהי האמונה העומדת בבסיס המיזם? עד כמה הוא ראשוני ומהפכני?
5. מהי התרומה של המיזם לחברה?
6. עליכם לשכנע את ועדת פרס החלוציות של שנת 2012 להעניק למיזם את הפרס. חשבו מדוע דווקא מיזם זה הוא הראוי ביותר לפרס? מדוע הוא חדשני בתחומו? במה הוא תורם לחברה? הכינו כרזה/פרסומת שתסייע לכם לשכנע את ועדת הפרס בחשיבות המיזם החלוצי.
7. אילו בוועד היו נציגים מכל האנשים שפגשנו בשיעורים הקודמים, מה היו הם חושבים על המיזם?
8. בחרו נציג שיצטרף לוועדת הפרס, ושייצג אתכם בוועדה.

דוגמות למיזמים ישראליים בתקופתנו- נבחן עד כמה ניתן לאפיינם כמיזמים חלוציים:

מצינות סביבתית - "ארץ כרמל" - ארץ כרמל היא עמותה לקידום רעיון הקיימות. היא הוקמה במטרה להוביל שינוי חברתי בתחום איכות הסביבה. העמותה פועלת במגוון נושאים, כמו: הפרדת אשפה, חינוך להגברת המודעות הסביבתית, חקלאות בת קיימא, בנייה ירוקה. המיזם להפרדת אשפה במקור החל בשנת 2004 עם שנים-עשר משקי בית במושב כרם מהר"ל, משם התפתח בהדרגה וכיום מקיף יותר מ- 60,000 משקי בית ברחבי הארץ כולה. האשפה האורגנית מהווה כ- 50% מכלל משקל האשפה הביתית. אשפה זו מהווה את הגורם המשמעותי בייצור מפגעי האשפה הן בהובלה והן באתרי ההטמנה. יחד עם זאת, אשפה זו מהווה חומר גלם חשוב להזנת הקרקעות. החזרת החומר האורגני לקרקע היא מחויבות בסיסית שלנו כלפי הסביבה בה אנו חיים, וכן, כלפי הדורות הבאים. המודל שפותח על ידי ארץ כרמל אומץ כמדיניות המשרד להגנת הסביבה, ומיושם כיום בקרב יותר ויותר רשויות וקהילות המעוניינות לקבל אחריות על הפסולת שהן מייצרות. עמיעד לפידות - מייסד העמותה - זכה בפרס הגלובוס הירוק לשנת 2011, כאות הוקרה על פעילותו ועל פעילות העמותה בתחום.

אילן רמון- האסטרונאוט הישראלי הראשון.

אילן רמון נולד ברמת גן. כשהיה בן 6 עברה משפחתו לגור בבאר שבע, שם סיים את לימודיו התיכוניים. את שירותו הצבאי עשה כטייס. בשנת 1983 השתחרר מצה"ל ופנה ללימודים באוניברסיטת תל-אביב, שם סיים תואר ראשון בהנדסת אלקטרוניקה ובמחשבים. שנה לאחר מכן חזר רמון לחיל האוויר כסגן מפקד טייסת פאנטום. בשנת 1994 היה לאלוף משנה, ושימש כראש מחלקת אמצעי לחימה. בעקבות הסכם שנחתם בין ישראל לבין ארצות הברית בשנת 1995, לשלב ישראלי בטיסה לחלל, נבחר רמון בשנת 1997 להיות האסטרונאוט הישראלי הראשון.

"אני מצפה לתקופה מרתקת", אמר אילן, "אין הרבה אנשים שטסו עד היום לחלל, ועכשיו אני אצטרף לקבוצה המצומצמת הזו. אני חש תחושה של שליחות. לכל דבר שאתה הראשון שעושה אותו, מתלווה תחושה כזו."

בתאריך 1 בפברואר ישבו רבים דרוכים מול מסכי הטלוויזיה, מלאי רגשות גאווה, מחכים לנחיתתה של מעבורת החלל קולומביה, ובה האסטרונאוט הישראלי הראשון - אילן רמון. כולם הוכו בהלם ובכאב כשמעבורת החלל קולומביה התרסקה כרבע שעה לפני נחיתתה. כל שבעת אנשי צוותה נספו, וביניהם אילן רמון.

מדברי ראש הממשלה דאז, אריאל שרון:

"אתמול, בשעה ארבע אחר הצהריים, שעון ישראל, ניתק הקשר עם מעבורת החלל קולומביה. על סיפונה של המעבורת היו שבעה אסטרונאוטים, ביניהם גם אלוף משנה אילן רמון, האסטרונאוט הישראלי הראשון.

...מרגע קבלת ההודעה על ניתוק הקשר עקבנו, יחד עם שאר אזרחי העולם, בחרדה, בתקווה ובתפילה, אחר העדכונים שהגיעו אלינו מסוכנות החלל, עד לרגע המר בו הוברר מעל לכל ספק כי שבעת האסטרונאוטים נספו בהתפוצצות מעבורת החלל.

...כל אחד מאתנו ישא על לוח לבו את זכרו של אילן רמון, חלוץ המסע הישראלי אל החלל. עם ישראל כולו מרכין היום את ראשו לזכרו של אלוף משנה אילן רמון, גיבור המסע אל החלל."

באדיבות השירות הבולאי - דואר
ישראל, עיצוב דניאל מלדברג

השדולה הפמיניסטית- שדולת הנשים בישראל

עמותה פמיניסטית שהוקמה בשנת 1984 כארגון זכויות הפועל לקידום מעמד האישה באמצעות פעילות ציבורית, לובי לקידום חקיקה בכנסת ופעולות חינוכיות ומחקריות. מייסדת השדולה ומי ששימשה כיו"ר הארגון, פרופ' אליס שלוי זכתה על כך בשנת 2007 בפרס ישראל על מפעל חיים. פרופ' שלוי מכהנת כיום כנשיאת הכבוד של השדולה. השדולה זכתה למספר רב של הישגים במהלך השנים. ידוע במיוחד תפקידה המוביל בחקיקת חוק שוויון ההזדמנויות בעבודה והחוק לאיסור הטרדה מינית, וכן העתירה בעניין אליס מילר, שסללה את הדרך לנשים בצה"ל לשרת בתפקידי לוחמות. רוב החברות בשדולה עובדות ללא שכר.

הקיבוץ העירוני

סוג של קיבוץ הפועל לא כיישוב עצמאי אלא כהתארגנות שממוקמת בתוך עיר. הנחת היסוד של הקיבוץ העירוני היא שאפשר ליישם את הרעיון השיתופי בכל סביבה חברתית, בכפר או בעיר. העובדה ההיסטורית שמאות קיבוצים הוקמו בישראל במרחב הכפרי, אינה משנה קביעה זו. ואמנם, לא רק שבפועל קיימים קיבוצים עירוניים, שאחד מהם קיים יותר מ-30 שנה ושעוד שלושה קיימים יותר מ-20 שנה, אלא שהתפישה לפיה ניתן ליישם חיי שיתוף קיבוציים בסביבה עירונית מקורה כבר בתקופת היישוב: הקיבוץ העירוני אפעל ("אגודת פועלים עבריים לאומיים") הוקם כבר בשנת 1946, ומאוחר יותר הוקם על אדמותיו היישוב רמת אפעל.

כל חבר בקיבוץ העירוני מוצא עבודה על פי יכולותיו ולפי נטייתו, למשל, בהוראה או בהנדסת מחשבים. את משכורתו הוא מכניס ל'קופה משותפת', המהווה ביטוי מעשי לעיקרון 'שוויון ערך העבודה'. לפי עיקרון זה כל חברי הקיבוץ העירוני חולקים תקציב משותף ללא קשר להכנסתם. לצד הממד הכלכלי-חברתי מקיימים חברי הקיבוץ העירוניים שיתוף חברתי-תרבותי סביב טקסי חג ומועד וטקסי מעגל החיים. חלק מהקיבוצים העירוניים עסוקים בפיתוח תוכני התרבות היהודית על כל רבדיה. הלימוד המשותף עצמו הוא ביטוי משמעותי נוסף לקשרים החברתיים ולשיתוף הרעיוני בין חברי הקיבוצים העירוניים. שיתוף רעיוני זה מוביל לא פעם

צִידָה לַדֶּרֶךְ

מטלה לשיעור הבא:
ראיינו שני מבוגרים שבסביבתכם. שאלו אותם מהי חלוציות בימינו, ובקשו מהם לתת דוגמה למיזם שיש לו אופי חלוצי.

"לא עליך המלאכה לגמור"

מסלול המסע

יעד: בירור האחריות והמחויבות שלנו כלפי החברה הישראלית
זמן מסלול: המציאות הישראלית במאה ה-21
הכנות לפרק זה במסע: מה בחברה הישראלית מצריך שינוי מהפכני? איזה מעשה בעל אופי חלוצי הייתי רוצה לקבל על עצמי כדי לייצר שינוי? כיצד יזמה זו מלמדת על האחריות ועל המחויבות כלפי החברה וכלפי מדינת ישראל?

לקראת סיום יחידת החלוציות, נעסוק בשיעור זה בחזרה ובסיכום של הדמויות ושל הערכים שפגשנו לאורך המסע, ונתבונן דרכם באחריות ובמחויבות שלנו לחברה הישראלית של ימינו.

חברותא

במשנה מסכת אבות ב טז כתוב: "לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין לְבָטֵל מַמְנָה". בחרו בן/בת זוג ללמידה בחברותא. נסו לפענח את המשנה באמצעות השאלות הבאות.

שאלות לדיון ולמחשבה:

- א. מלאכה היא עבודה. אם נחשוב על משפט זה בהקשר של החלוציות, מהי המלאכה?
- ב. חֲשַׁבו על החלוצים השונים שהכרנו לאורכה של יחידת הלימוד. מה היו מטרותיהם? האם הושגו?
- ג. כאשר המשנה אומרת לנו שאין אנו אחראיים על סיום התהליך, אילו רגשות זה מעורר בקרבנו?
- ד. בן חורין / בת חורין הם בני אדם חופשיים. מהו חופש? האם משמעותו תמיד חיובית?
- ה. המילה 'לְבָטֵל' בעברית חדשה משמעה להתבטל, להימנע מעבודה. מדוע המשנה אומרת לנו שאסור לבטל מן המלאכה?
- ו. איזו מלאכה בעיניכם קלה יותר לביצוע - זו שאפשר לסיים או זו שאי אפשר לסיים?
- ז. בין שני חלקי המשנה קיים מתח. מהו המתח? כיצד תציעו ליישב אותו?

החלוצים והחלוצות חשו עצמם כחוליה בשרשרת ארוכה של עשייה חלוצית. עשייה זו לא הושלמה בדור שלהם, והאחריות על המעשה החלוצי מלווה אותנו עד היום. נחזור כעת לדמויות המרכזיות שפגשנו במסע (חלוצים כדוגמת רחל המשוררת, החלוצה חיה תנפילוב, הוגי דעות כדוגמת בנימין זאב הרצל, אחד העם, דוב בורוכוב, אהרון דוד גורדון, אליעזר בן יהודה ועוד). נגדיר יחדיו מהי המלאכה החלוצית שכל אחת מהדמויות ראתה לנגד עיניה. השלימו לדוגמה: "שמי אליעזר בן יהודה, והמלאכה החלוצית שלי היא חידוש השפה העברית כשפת דיבור."

התבוננו בשלל המשפטים שרשמתם וחשבו:
איזו מלאכה הושלמה בעיניכם? אילו תחומים הם בגדר עבודה מתמשכת? אילו נושאים הם תחת אחריותנו, כאזרחיה הצעירים של ישראל?

דור העתיד - חלוצי המחר

כעת נפנה לתכנן מיזם או התנסות בעלי אופי וערך חלוציים. חשבו על רעיון למיזם בעל אופי חלוצי שמבטא ערכים של אחריות ושל מחויבות לחברה הישראלית ולרעיון הציוני.

לדוגמה: הקמת גינה קהילתית בשכונה.

שלב א- התכנון

חשבו:

1. על איזה ערך חברתי הוא עונה, מה מאפיין את המיזם הזה כמיזם חלוצי?
2. לטובת מי המיזם מתקיים?
3. מה המיזם הזה מצריך ממני? אילו ויתורים אישיים אצטרך לעשות?
4. מפו את הקשיים ואת האתגרים הצפויים במימוש המיזם שלכם.
5. כיצד המעשה הזה ממשיך את המעשה החלוצי של אנשי העלייה השנייה?

צִדָּה לְדֶרֶךְ

מטלה לשיעור הבא:

שלב ב- הביצוע

תעדו את העשייה שלכם (תמונות, סרטונים, כתיבת יומן ועוד).

שלב ג- מחשבה לאחר מעשה

1. כיצד חשתם בעת ביצוע המיזם? כיצד חשתם לאחריו? כיצד חשו השותפים שלכם למיזם?
2. מה הייתם עושים אחרת? מה הייתם משמרים?
3. האם הייתם ממליצים לתלמידים ולתלמידות נוספים להתנסות במיזם שלכם? מדוע?

”יכול להיות שזה נגמר?”

מסלול המסע

יעד: מימוש הרעיון החלוצי כיום

זמן מסלול: המציאות הישראלית במאה ה-21

הכנות לפרק זה במסע: האם העשייה החלוצית הסתיימה?
לאור תכנון המיזם החלוצי בשיעור הקודם האם יש טעם להמשיך
ללמוד ולקיים ערכים של שותפות, של אחריות הדדית, של אחריות
ומחויבות חברתית?

מפגש מסכם זה בא לדון באחריות ובמחויבות למפעל החלוצי, ובביטויים שלו בימינו. עם כינונה של ריבונות יהודית במדינת ישראל, עולות סוגיות רבות למימוש הרעיון החלוצי כיום. במפגש זה נעלה שאלות על הגשמת ערכי החלוציות במדינת ישראל כיום בכלל, ובחיינו בפרט. המושג חלוציות נתון לפרשנויות רבות, אך נובע ממקור אחד: עשייה למען חיזוקה של החברה הישראלית הערכית והמחויבת לארצה, לאנשיה, ולעקרונותיה הדמוקרטיים, התרבותיים, הרוחניים והחברתיים.

אייר: שמואל כץ, באדיבותה של נעמי כץ, קיבוץ געתון

קראו את השיר הבא או האזינו לו:

"יכול להיות שזה נגמר"

מילים: יהונתן גפן

לחן: שם טוב לוי

אומרים שהיה פה שמח לפני שנולדתי,
והכל היה פשוט נפלא עד שהגעתי
שומר עברי על סוס לבן, בלילה שחור
על שפת הכינרת טרומפלדור היה גיבור
תל אביב הקטנה, חולות אדומים, ביאליק אחד
שני עצים שיקמים, אנשים יפים מלאים חלומות
ואנו באנו ארצה לבנות ולהיבנות,
כי לנו, לנו, לנו ארץ זאת.

כאן, איפה שאתה רואה את הדשא
היו פעם רק יתושים וביצות

אמרו שפעם היה כאן חלום נהדר

אבל כשבאתי לראות לא מצאתי שום דבר

יכול להיות שזה נגמר.

יכול להיות שזה נגמר.

אומרים שהיה פה שמח לפני שנולדתי
והכל היה פשוט נפלא עד שהגעתי
פלמ"ח, פינג'אן, קפה שחור וכוכבים
אנגלים, מחתרת וילקוט הכזבים
שפם ובלורית, כאפיה על צוואר, ירון זהבי
אלתרמן, תמר, בחורות יפות, מכנסיים קצרים
היה להם בשביל מה לקום בבוקר
כי לנו, לנו, לנו ארץ זאת

כאן, איפה שאתה רואה את הדשא...

אומרים שהיה פה שמח לפני שנולדתי

והכל היה פשוט נפלא עד שהגעתי.

<http://www.youtube.com/watch?v=ibuWx25PQ>

ביאור:

שומר עברי - ארגון "השומר" קם בשנת 1909 כדי לספק ליישובים היהודיים מערך שמירה עברית.

יוסף טרומפלדור - מנהיג ציוני סוציאליסטי, לוחם, חלוץ בתל-חי.

פלמ"ח - 'פלוגות המחץ' - כוח צבאי של ארגון 'ההגנה' בארץ ישראל בשנים 1941 - 1948. עם הקמת צה"ל הצטרפו לוחמיו לשורות הצבא.

האנגלים - המנדט הבריטי בין השנים 1922 - 1948: חבר הלאומים (לימים - האומות המאוחדות, האו"ם) החליט על העברת השלטון בפלשתינה, היא ארץ ישראל, לידי הממלכה הבריטית על מנת לפתח את ארץ ישראל ולהכין אותה להקמת בית לאומי ליהודים. למעשה, הייתה תקופה זו חסרת שקט בארץ, וגרמה לאנגלים בעיקר לנסות לשמור על הסדר ועל השקט, וכחות לסייע ליישוב היהודי במשימתו הלאומית.

ילקוט הכזבים - אוסף סיפורים שנערך על ידי דן בן אמוץ וחיים חפר ופורסם בשנת 1956, המספר מעשיות וסיפורים מתרבות הפלמ"ח.

נתן אלתרמן - משורר ומחזאי עברי מפורסם, פרסם טור קבוע בעיתון "דבר". התגורר בתל אביב.

להיבנות - לבנות את עצמנו

פינג'אן - סיר קטן מיוחד להכנת קפה שחור מבושל

ירון זהבי - דמות המנהיג מסדרת הספרים לנוער "חסמבה" - חבורת סוד מוחלט בהחלט - שפעלה כדי להגן על היישוב.

קפה תמר - בית קפה מפורסם בתל אביב בו נפגשו משוררים ואנשי רוח של היישוב היהודי.

שאלות לדיון ולמחשבה:

- א. מהם המעשים החלוציים המוזכרים בשיר? מה הופך אותם למעשים חלוציים?
- ב. מדוע הדובר בשיר מרגיש "שהיה פה שמח"? מה היה שמח?
- ג. הדובר מציין כי "היה להם בשביל מה לקום בבוקר" - למה הכוונה?
- ד. "אבל כשבאתי לראות לא מצאתי שום דבר" - למה הכוונה?
- ה. הדובר מתרפק בגעגועים על תקופה שהייתה ושלא תחזור, תקופה שלא היה חלק ממנה. האם גם אתם חשים כך? הרחיבו.
- ו. מה דעתכם על הרעיון המרכזי בשיר "יכול להיות שזה נגמר"? כתבו טיעונים בעד אמירה זו או נגדה.

משימה:

חברו שיר תגובה/ מכתב תגובה לשיר "יכול להיות שזה נגמר" - הביעו את עמדתכם על העשייה החלוצית בימינו, והציעו תגובה המנמקת מה נותר עוד לעשות בתחום החלוציות בחברה הישראלית. שתפו את חבריכם לכיתה ביצירה שלכם.

"גיל מצוות"

מסע של אחריות ומחוייבות אישית ותרבותית

רוח-אז

עצמאות כמחייבות

מגלת העצמאות

"גיל מצוות" - מסע של אחריות ומחויבות אישית ותרבותית

השיעורים:

חטיבה ה' - עצמאות כמחויבות- מגילת העצמאות

44	1. האם אני עצמאי
50	2. המדינה שבדרך
54	3. אנו מכריזים בזאת
56	4. הכרזת העצמאות
64	5. מגילת העצמאות - מסע אל נבכי מגילת העצמאות
74	6. היא מדינת ישראל
78	7. מדינה יהודית או מדינת היהודים
80	8. לקבץ גלותנו
84	9. חזון נביאי ישראל
86	10. עקרונות מדינת ישראל
90	11. כרזות מדברות ערכים

האם אני עצמאי?

מסלול המסע

יעד: בירור משמעות המושג "עצמאות"

זמן מסלול: תקופת ההווה

הכנות לפרק זה במסע: באילו מקומות אני מרגיש/ה
עצמאי/ת ובאילו מקומות אני זקוק/ה לאחרים ותלוי/ה בהם?

"אני חושב
שנעשיתי גדול במיוחד
אחרי שלמדתי
לקשר את השורכים
לבד."
(מתוך יהודה אטלס, "והילד הזה הוא אני",
הוצאת כתר, 1977)

משחק בזוגות :

התחלקו לזוגות, בחרו נושא לשיחה באופן עצמאי ושוחחו עליו במשך זמן מה.
שוחחו שוב בזוגות, הפעם על המילה עצמאות.
חשבו: מה היה ההבדל בין שתי השיחות? איזו שיחה התנהלה באופן זורם יותר? מדוע?
הסבירו את המילים "עצמאי" ו"עצמאות" בלשונכם.

עצמאי הוא מי שעומד ברשות עצמו ואינו תלוי באחרים (מילון ספיר)

העתיקו טבלה זו למחברת וסמנו מתי אתם עצמאיים ומתי אתם תלויים באחרים.

תלוי/ה באחרים	עצמאי/ת	
		בוחר/ת לעצמי אילו בגדים לקנות
		מכין/ה לעצמי ארוחות
		מכין/ה שיעורי בית
		בוחר/ת את שעת החזרה הביתה מבילוי
		נוסע/ת לבקר חברים בעיר אחרת
		בוחר/ת את החברים/ החברות שלי
		משלם/ת את חשבונות הטלפון הנייד שלי

חשבו על עוד דוגמות בהן אתם עצמאיים ובהן אתם תלויים באחרים.
האם יש לדוגמות אלו מכנה משותף?

חִבְרוּתָא

קראו את הטקסטים וענו על השאלות המצורפות:

"ימים אחדים עוד התלבט, אחר החליט: אין לו מה לחפש בבית. אין זה ביתו עוד. הוא יישאר בגנות. הוא לא ימות מרעב. גם לא מבדידות. שהרי בגלל משק החי נשארים בתורנות אחדים מהדלידים (תלמידי י"ב) והג'מילים (תלמידי יא) ועמהם שניים שלושה מדריכים. כך שבמטבח ימצא גם אוכל עבורו. לרגעים היסס, אם להודיע לפיני (המדריך) או לחנה (המנהלת) על כוונתו להישאר, אך לבסוף גמר אומר בדעתו לשמור את הדבר בסוד.....
נורא להיות לבד, לגמרי לבד, בבנין.

רוני חש עצמו אומלל עזוב ומוזנח כל כך, מופקר על ידי העולם כולו. מה הוא בסך הכל? הלא ילד, ילד קטן. בין החבר'ה יכול להעמיד פנים של מבוגר ובוטח בעצמו ושולט במצבים. אבל בליבו הלא יודע הוא את האמת. כמו תינוק הוא, שאמו עזבתהו".
(אסתר שטרייט - וורצל, אליפים, הוצאת עמיחי, 1982, עמודים 71 - 74)

שאלות לדיון ולמחשבה:

- אילו מחירים ואילו רווחים יש בבחירתו של רוני?
- האם זוהי עצמאות בעיניכם? הסבירו!
- האם נתקלתם בסיטואציה כזו בעברכם? כיצד פעלתם?

הולך בטל - מאיר אריאל

עצמאי בשטח
לא צריך טובות
הוא אפילו לא מחזיק
רשימת כתובות

שרוך אחד קרוע
שרוך אחד כבר אין
פעם צעד לא בטוח
פעם צעד כן

שאלות לדיון ולמחשבה:

- א. מיהו עצמאי בעיני מאיר אריאל?
- ב. מה זאת אומרת "פעם צעד לא בטוח ופעם צעד כן"?
- ג. למה הכוונה באמירה: "לא מחזיק רשימת כתובות"?
- ד. האם יש לעצמאי בקטע זה אחריות? כלפי מי?

חִבְרוּתָא

"בשלב זה הארי כבר היה צריך להתאמץ שלא להיכנס לפאניקה. לפי השעון הגדול שמעל ללוח זמני הנסיעות, נותרו לו עוד עשר דקות לעלות על הרכבת להוגוורטס, ולא היה לו מושג איך עושים את זה; הוא עמד לגמרי לבד באמצע התחנה עם מזוודה שבקושי היה יכול להרים אותה לבדו, כיס מלא של כסף של קוסמים ותנשמת גדולה. נראה שהאגריד שכח להגיד לו משהו שהוא צריך לעשות, כמו לנקוש על הלבנה השלישית משמאל כדי לעבור לסמטת דיאגון. הוא תהה אם כדאי לו להוציא את השרביט שלו ולהתחיל להקיש על מכונת הכרטיסים בין רציפים תשע לעשר."

(ג'יי קיי רולינג, הארי פוטר ואבן החכמים, הוצאת ידיעות ספרים, 1999, עמוד 101)

שאלות לדיון ולמחשבה:

- א. כיצד הרגיש הארי?
- ב. על מי אחראי הארי?
- ג. האם קרה לכם מקרה שבו הייתם לבד ולא ידעתם מה לעשות? כיצד הגבתם?
- ד. האם עצמאי משמעו להיות "לגמרי לבד"?

שאלות לדין ולמחשבה:

- א. לאחר שקראתם את ארבעת הטקסטים השונים השוו בין משמעויות המושג עצמאי העולות מהם.
- ב. כתבו על מי מוטלת האחריות כשהאדם עצמאי, וכלפי מה הוא מחויב?
- ג. כתבו עם אילו דברים צריך אדם עצמאי להתמודד, ומתי נכון בעיניכם להיות עצמאי?
- ד. חשבו על מקרים בהם אתם מעדיפים להיות עצמאיים אף על פי שלא ניתנת לכם העצמאות? איך אתם מרגישים, כיצד אתם נוהגים?
- ה. חשבו על מקרים בהם ניתנת לכם העצמאות אך אתם מעדיפים להיות תלויים באחרים. איך אתם מרגישים? כיצד אתם נוהגים?

עצמאות של קבוצה

קראו את דבריו של עזריה אלון, המספר על הישגו של יהודה המכבי.

"יהודה המכבי לא שיחרר את יהודה, ובוודאי לא את ארץ-ישראל, משלטון ה"יוונים" (כך אנו קוראים עד היום לסורים-ההלניסטים ששלטו אז בא"י).

עם מותו בשנת 161, לאחר שבע שנים של מלחמה, עדיין היתה יהודה מחוז של סוריה, וכך נשארה כמעט עוד עשרים שנה. הישגו העיקרי היה בכך שגיבש כוח יהודי לאומי, והקנה לעם יהודה את תודעת העצמאות, את הרצון לכך ואת האמונה כי הדבר אפשרי."

(מתוך: אתר שיטים www.chagim.org.il/oldsite/b.html)

סיקול אבנים

תודעה:

1. הכרה, כלל החושים והתכונות של אדם, שבהם הוא תופש ומרגיש את המציאות.
2. הכרה נפשית בתחום רוחני מסוים.

שאלות לדין ולמחשבה:

- א. למה מתכוון עזריה אלון לדעתכם כשהוא כותב: "תודעת העצמאות"?
- ב. מהי "תודעה" של עצמאות, ואיזו אחריות ומחויבות היא מטילה על הפרט ועל הקבוצה?
- ג. בחנו אם לכם/לכן יש תודעת עצמאות. במה היא מתבטאת?

עצמאות של אדם ועצמאות של עם

מה בין עצמאות של היחיד לבין עצמאות של עם או של קבוצה? או: האם, לדעתכם, ניתן להשתמש באותה מילה - "עצמאות", כאשר אנו מתייחסים לעם, וכאשר אנחנו מתייחסים לאדם בודד? העתיקו את הטבלה למחברת, ערכו השוואה על פיה, וכתבו מה המשותף לביטויים הללו ומה ההבדל ביניהם.

העצמאות שלי	עצמאות של עם	
		ביטויים של עצמאות
		אחריות ומחויבות הכרוכים בעצמאות
		יתרונות העצמאות
		חסרונות העצמאות

אילו מכנים משותפים מצאתם? אילו הבדלים?

קראו את דברי בן גוריון, בחנו האם אתם מסכימים עמו.

בתאריך 28 בנובמבר 1945 נשא בן גוריון נאום דרמטי בפני אספת הנבחרים, ניתח את הודעתו של בוין וסיים את דבריו כך:

"אין אנו יהודי ארץ ישראל, רוצים ליהרג. אנו רוצים לחיות. אנו מאמינים, בניגוד לתורתו של היטלר ותלמידיו בארצות השונות, שגם לנו היהודים, כמו לאנגלים ולאחרים, יש זכות לחיות כיחידים וכעם, אולם גם לנו כמו לאנגלים יש משהו, שהוא יקר לנו גם מהחיים. ואני רוצה להגיד לבוין ולחבריו, שאנו מוכנים להירג, ולא נותר על שלושה דברים:

"על חירות העליה היהודית,

על זכותנו לבנות שממות (שממה ברבים) מולדתנו

על עצמאותנו המדינית של עמנו בארצו". (מיכאל בר זוהר, בן גוריון, תל אביב, 1980, עמוד 22)

סיקול אבנים:

אספת הנבחרים הייתה אחד משלושת המוסדות הלאומיים שהוקמו בארץ ישראל בשנות ה-20, יחד עם הוועד הלאומי ועם כנסת ישראל. אספת הנבחרים פעלה כאספה לאומית ואפשרה לשאר המוסדות הלאומיים לפעול בהשראתה.

ארנסט בוין - מראשי מפלגת הלייבור הבריטית ושר מטעמה בתקופת מלחמת העולם השנייה ומספר שנים שלאחריה. מוכר בתולדות המאבק על הקמת מדינת ישראל כמי שהוביל את המדיניות הבריטית למניעת עלייה יהודית חופשית לארץ ישראל לאחר מלחמת העולם השנייה, וכמי שהביא את שאלת עתיד ארץ ישראל עם תום המנדט הבריטי להחלטת עצרת האו"ם.

בן גוריון מכריז על שלושה דברים שעם ישראל לא יהיה מוכן לוותר עליהם, גם במחיר החיים:

על חירות העלייה היהודית,
על זכותנו לבנות שממות (שממה ברבים) מולדתנו
על עצמאותנו המדינית של עמנו בארצו

- א. הסבירו את דבריו של בן גוריון.
ב. איזה משפט מבין השלושה כולל את שני המשפטים האחרים? מדוע?
ג. בן גוריון מכריז על שלושה דברים שעם ישראל לא יהיה מוכן לוותר עליהם גם במחיר החיים. מה דעתכם על דבריו?

צִידָה לַדֶּרֶךְ

אחריות ומחויבות

אילו שלושה עקרונות, לדעתכם, מחייבים את עם ישראל בימינו?
מהי האחריות של כל אחד ואחת מכם לפעול על מנת להגשים עקרונות אלו?

המדינה שבדרך עצמאות ורבות

מסלול המסע

יעד: בירור המושגים: קבלת החלטות, ריבונות ומצוות אזרחיות
זמן מסלול: מתאריך 14 במאי 1948 ועד ימינו
הכנות לפרק זה במסע: כיצד אני פועל כשאני צריך לקבל החלטה שלצדה יש מחירים?

כיצד אני מקבל/ת החלטות?

הביטו בתמונות הבאות, וכתבו מה הן מתארות:

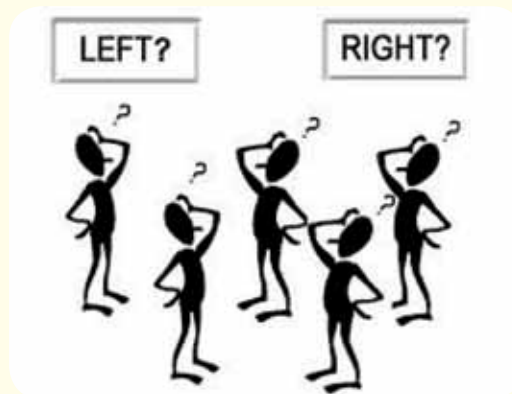

שאלות לדין ולמחשבה:

- א. מה המשותף לשתי התמונות הללו ומה ההבדל ביניהן?
- ב. כתבו דוגמה מהחיים שלכם לכל אחת מהתמונות הללו.
- ג. כיצד אתם מקבלים החלטה?
- ד. איזו אחריות אנו מקבלים על עצמנו בעת קבלת החלטה?
- ה. מהי המחויבות שלנו להחלטה שאנו מקבלים?
- ו. האם קרה בעבר שהחלטתם החלטה שדרשה מכם לשלם מחיר כבד?

קבלת החלטות בקבוצה

הביטו בתמונה הבאה:

שאלות לדין ולמחשבה:

- א. מה התמונה מתארת?
- ב. האם קבלת החלטות בקבוצה שונה מקבלת החלטות באופן אישי?
- ג. תנו דוגמות לקבלת החלטות מחייכם (בית הספר, הכיתה, תנועת הנוער וכו').
- ד. מתי קבלת החלטות בקבוצה קלה עבורנו, ומתי מורכבת?
- ה. מהי מידת האחריות שלנו כשהחלטה קבוצתית מתקבלת?
- ו. מהי מידת המחויבות שלנו להחלטה קבוצתית שהתקבלה בניגוד לרצוננו?

להכרזה על הקמת המדינה קדמו דיונים רבים. כל היישוב העברי ראה חשיבות רבה להקים מדינה עצמאית בארץ ישראל בהתאם לתכנית החלוקה, אך המאבק שהתרחש בארץ בתקופה זו הקשה על קבלת ההחלטה.

ביום שלישי, 11 במאי 1948, התקיימה הישיבה האחרונה בה נערכה הצבעה במנהלת העם על השאלה האם לדחות את ההכרזה על המדינה ולהסכים לשביתת הנשק שמציעה ארצות הברית, או האם להכריז על מדינה עם סיום המנדט.

סיקול אבנים:

המצב בארץ לפני הכרזת העצמאות - מאז החלטת האומות המאוחדות ביום 29 בנובמבר 1947 על תכנית החלוקה החל מאבק עקוב מדם בין היישוב העברי, כלומר התושבים היהודים, לבין הערבים תושבי הארץ. המאבק התנהל בעיקר בשלושה מוקדים: בערים עם אוכלוסייה מעורבת כגון חיפה וירושלים, באזורים הכפריים ובדרכים השונות. מאבק זה גבה מחיר כבד.

מנהלת העם - הקבוצה שהוקמה בעקבות ההחלטה להקים מדינה ליהודים לאחר ההצבעה באומות המאוחדות על חלוקת הארץ. היו חברים בה 13 נציגים שנבחרו לטפל בכל ענייני היישוב, עד שתקום מדינה ותהיינה בחירות לממשלה. מנהלת העם נבחרה מתוך גוף שנקרא מועצת העם ובו היו 37 חברים. מועצת העם הייתה הפרלמנט, כלומר גוף הנבחרים המייצגים את העם. תפקידו של גוף זה היה לחוקק חוקים וכללים. במנהלת העם היו חברים: דוד בן-גוריון - היושב ראש, משה שרת, אליעזר קפלן, דוד רמז, פרץ ברנשטיין, יצחק גרינבוים, מרדכי בנטוב, אהרון ציזלינג, הרב יהודה לייב מימון, פנחס רוזן, משה שפירא, בכור שלום שטרית, הרב יצחק מאיר לוין.

קראו את דבריו של ראש הממשלה מר בנימין נתניהו ביום הדיכרון לדוד בן גוריון, ראש הממשלה הראשון של מדינת ישראל:

"מי שגדלו לתוך המדינה נוטים לחשוב שהייתה זו התפתחות טבעית, שההכרזה על המדינה הייתה מובנת מאליה, אבל לא כך היו הדברים. מבפנים ומבחוץ, מתוך היישוב ומכל רחבי העולם, הופעלו על בן גוריון לחצים אדירים לא לעשות את הצעד הזה. בין הלוחצים היו מדינאים חשובים והיו גם ידידים ונציגים נאמנים של היישוב עברי ושל הציונות. אלה הזהירו את דוד בן גוריון שההכרזה על המדינה תביא לפלישה של צבאות ערב למדינה העברית העוברית ולמערכה כבדה וקשה. בן גוריון לא התעלם מהאזהרות הללו. הוא הבין היטב שיש מחיר כבד להחלטה, אבל הוא האמין שיהיה מחיר עוד יותר כבד לאי קבלת החלטה. כולנו נמצאים כאן היום, כי בן גוריון קיבל את ההחלטה הנכונה בזמן הנכון. היום כולנו מסכימים שזאת הייתה החלטה שקולה, נכונה ואחראית אבל צריך לזכור שבן גוריון התקשה מאוד להעביר את ההחלטה על הכרזת המדינה במינהלת העם. שערו בנפשכם מה היה קורה אם הוא לא היה נחוש דיו, אם היה מחמיץ את הזדמנות, מי יודע מה היה עולה בגורל עמנו ומדינתנו."

(מתוך נאומו של ראש הממשלה, בנימין נתניהו, ידיעות אחרונות 11/12/5, עמוד 2)

- א. חפשו באינטרנט וקראו על גוש עציון, על שבוע השיירות ועל מצב היישוב היהודי בירושלים. האם מידע זה מעלה שיקולים נוספים לקבלת ההחלטות?
- ב. נסו לדמיין את עצמכם שותפים בישיבה המכריעה של מנהלת העם. באילו עמדות הייתם מצדדים? תארו את החוויה בשעת הכרעה גורלית זו.
- ג. אילו גילויים של אחריות ושל מחויבות ניתן לזהות בהכרעה של בן גוריון?

בין ריבונות לאומית לריבונות אישית

ההכרעה להכריז על הקמת מדינת ישראל אפשרה למדינה להיות ריבונית.
ריבונות של מדינה היא היכולת לשלטון עצמי, לעצמאות מדינית.

סיקול אבנים:

ריבון - שליט, מושל

ריבוני- בעל שלטון עצמי (תואר).

מילון ספיר

קראו את דבריו של חיים נחמן ביאליק:

עלינו לחנך את הילד במצוות מעשיות לאומיות. אסור לחנך את הילדים מסביב לעניינים הפרטיים בלבד. השיתוף עם האומה יצא רק מתוך החינוך, בהיות שאלות האב וחובותיו נוגעות אף לילד. והמצוות? המעשר הלאומי, התרומה לטובת המוסדות הלאומיים, העבודה לטובתם - זהו יסוד, זה צריך להיעשות יסוד גדול בחינוך. ואם מצוה פלונית רפויה - יש צורך לחזק, לגדור. שעת סכנה השעה; ומי יעמוד בפרץ אם לא אנו בעצמנו? די לנו להיות סמוכין על שלחן אחרים: הגיעה השעה שנעבור לרשות עצמנו.

(חיים נחמן ביאליק, "הקרן הקיימת והמצוות הלאומיות", בכינוס המורים למען קק"ל בכפר-ילדים, ניסן תרפ"ז, מתוך מאגר היצירות של פרוייקט בן יהודה)

ביאור:

סמוכין על שלחן אחרים - נשענים ותלויים באחרים

ביאליק יוצר הקבלה בין ריבונות מדינית לבין התבגרות אישית, בין קבלת על מצוות אזרחיות ובין קבלת על מצוות עם חגיגת בת/ בר המצווה.

שאלות לדין ולמחשבה:

- מהי קבלת על מצוות אזרחיות?
- אילו מחויבויות כלפי הסביבה אני מקבל על עצמי עם קבלת המצוות האזרחיות?
- אילו מצוות אזרחיות אנו מקבלים על עצמנו בגיל מצוות, ואילו אנו מקבלים בגיל 18? נסו להסביר: מה ההיגיון העומד מאחורי הפער בגילאים?

צידה לדרך

אחריות ומחויבות

אילו תכונות מנהיגותיות אפשרו לבן גוריון להכריע בשאלה על הכרזת המדינה?
אילו מבין התכונות הללו מעוררות בי הזדהות?

אנו מכריזים בזאת.....

מסלול המסע

יעד: בירור המושג: עצמאות מדינית

זמן מסלול: מהקמת המדינה ועד ימינו

הכנות לפרק זה במסע: אילו ביטויים ערכיים של עצמאות חשובים לי? אילו ביטויים ערכיים חשובים למשפחתך?

קראו את הקטע הבא:

תחילה המושגים הכללים: ארץ ומדינה. שני מושגים אלה אינם חופפים משום צד ומשום בחינה. ארץ היא נתון אובייקטיבי, שמוגדר מבחינה גיאוגרפית, ואילו מדינה איננה דבר הנתון מכח המציאות אלא דבר שבני אדם מקיימים אותו במציאות. מדינה איננה שייכת לעולם הטבע אלא לעולם היצירה האנושית, ואילו הארץ כמובן היא נתון של הטבע.

(ישעיהו ליבוביץ, "עם, ארץ, מדינה", ספריית שורשים, 1992, עמוד 76)

חברותא

אם מדינה היא יצירה של בני אדם, אז בואו ונהיה בין מקימי מדינת ישראל ובין מכריזי העצמאות של המדינה:

הנכם מייסדי מדינת ישראל החדשה, המכריזה על עצמאותה, ואתם אמורים לקבוע את כלליה, את דרכה, וכן את סמליה ואת ערכיה כמדינה עצמאית.

1. בחרו שם למדינה היהודית שלכם (זכרו כי לשם יש משמעות, כמו שלמדתם בשיעור "דע מאין באת ולאן אתה הולך").
2. ציירו סמל למדינה שיבטא את ערכיה כמדינה יהודית - מה גרם לכם לבחור סמל זה ועל מה הוא מעיד?
3. כתבו רשימה של ערכים החשובים לכם, ושאתם פועלים על פיהם.

4. אילו חובות ואילו זכויות יש לאזרחי המדינה ?
5. מהו החלום של המדינה ומהן השאיפות שלה?

סיקול אבנים:

ערכים הם אמות מידה נשגבות המבוססות על השקפות עולם ביחס לשאלות של צדק, מוסר ואמת. תפקידם של הערכים להנחות הכרעות הנוגעות לשאלות מה נכון ומה ראוי בחברה מסוימת.

לאחר שיש בידכם כל הנתונים והחלטתם מה תהיה דרכה של המדינה היהודית שלכם, חשבו כיצד יש לעגן את מחשבותיכם במסמך כתוב שיהווה את יסוד המדינה, מעין הכרזה על עצמאות המדינה.

- נסחו את המסמך לקראת הצגה בכיתה:
1. כתבו את שם המדינה וציירו את סמלה.
 2. ציינו את הערכים החשובים לכם.
 3. ציינו את כללי ההתנהגות של האזרחים (חובות וזכויות).
 4. ציינו את אחריות המדינה לאזרחיה.

צידה לדרך

שאלו את הוריהם אילו ערכים חשובים להם, ושעליהם הם משתדלים לחנך אתכם. הביאו ביטויים של ערכים אלו בחייכם. בדקו האם יש הלימה בין רשימת הערכים הללו לבין הערכים שהועלו בכיתה. מה ההסבר לכך?

מחויבות ואחריות: כיצד ערכים אלה מבטאים את עצמאותנו כיחידים וכקבוצה? כיצד אנחנו מממשים אותם בחיינו?

הכרזת העצמאות

מסלול המסע

יעד: הכרזת העצמאות

זמן מסלול: מה' באייר תש"ח ועד ימינו

הכנות לפרק זה במסע: אילו תחושות ליוו את השומעים בשעת הכרזת העצמאות? עד כמה ההתרגשות שליוותה את השומעים בנקודת הזמן ההיסטורית שבה ומלווה אותי בחגיגות יום העצמאות?

חלק א'

האם שמעתם בעבר על מגילת העצמאות?
מה אתם יודעים על מגילת העצמאות?

משחק בקבוצות:

התחלקו לקבוצות וקראו את המגילה בעמוד הבא.
ניתן להאזין לקריאת המגילה של דוד בן גוריון באתר הכנסת:
<http://www.knesset.gov.il/docs/heb/megilat.htm>

ענו על השאלות הבאות: (המלצה, חלקו את פסקאות המגילה בין חברי הקבוצה)

1. כיצד נחתמת המגילה?
2. באיזה הקשר היסטורי הוזכר בנימין זאב הרצל?
3. איזו החלטה התקבלה בכ"ט בנובמבר?
4. מה המדינה מבטיחה לערביי ישראל?
5. מהי התקפת הדמים עליה מדברים?
6. על פי איזה חזון תושחת המדינה?

7. השלימו: לפיכך נתכנסו היום חברי..... להכריז על....
8. ציינו שלושה עקרונות המופיעים במגילה.
9. ציינו הצהרה אחת של המדינה.
10. כיצד נפתחת המגילה ?
11. כמה אישים חתומים על המגילה?

מגֵלַת הָעֵצְמָאוֹת

בארץ-ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, בה חי חיי קוממיות ממלכתית, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אנושיים והוריש לעולם כולו את ספר הספרים הנצחי.

לאחר שהוגלה העם מארצו בכח הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו, ולא חדל מתפילה ומתקוה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית.

מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהאחז במולדתם העתיקה; ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים, מעפילים ומגינים הפריחו נשמות, החיו שפתם העברית, בנו כפרים וערים, והקימו ישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו, שוחר שלום ומגן על עצמו, מביא ברכת הקידמה לכל תושבי הארץ ונושא נפשו לעצמאות ממלכתית.

בשנת תרנ"ז (1897) נתכנס הקונגרס הציוני לקול קריאתו של הוגה חזון המדינה היהודית תיאודור הרצל והכריז על זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו.

זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' בנובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין-לאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ-ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי.

השוואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על-ידי חידוש המדינה היהודית בארץ-ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים.

שארית הפליטה שניצלה מהטבח הנאצי האיום באירופה ויהודי ארצות אחרות לא חדלו להעפיל לארץ-ישראל, על אף כל קושי, מניעה וסכנה, ולא פסקו לתבוע את זכותם לחיי כבוד, חירות ועמל-ישרים במולדת עמם.

במלחמת העולם השנייה תרם הישוב העברי בארץ את מלוא-חלקו למאבק האומות השוחרות חירות ושלום נגד כוחות הרשע הנאצי, ובדם חייליו ובמאמצו המלחמתי קנה לו את הזכות להמנות עם העמים מייסדי ברית האומות המאוחדות.

ב-29 בנובמבר 1947 קיבלה עצרת האומות המאוחדות החלטה המחייבת הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל; העצרת תבעה מאת תושבי ארץ-ישראל לאחוז בעצמם בכל הצעדים הנדרשים מצדם הם לביצוע ההחלטה. הכרה זו של האומות המאוחדות בזכות העם היהודי להקים את מדינתו אינה ניתנת להפקעה.

זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית.

לפיכך נתכנסנו, אנו חברי מועצת העם, נציגי הישוב העברי והתנועה הציונית, ביום סיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל, ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל.

אנו קובעים שהחל מרגע סיום המנדט, הלילה, אור ליום שבת ו' אייר תש"ח, 15 במאי 1948, ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה בהתאם לחוקה שתיקבע על-ידי האספה המכוננת הנבחרת לא יאוחר מ-1 באוקטובר 1948 - תפעל מועצת העם כמועצת מדינה זמנית, ומוסד הביצוע שלה, מנהלת-העם, יהווה את הממשלה הזמנית של המדינה היהודית, אשר תיקרא בשם ישראל.

מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות. מדינת ישראל תהא מוכנה לשתף פעולה עם המוסדות והנציגים של האומות המאוחדות בהגשמת החלטת העצרת מיום 29 בנובמבר 1947 ותפעל להקמת האחדות הכלכלית של ארץ-ישראל בשלמותה.

אנו קוראים לאומות המאוחדות לתת יד לעם היהודי בבנין מדינתו ולקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים.

אנו קוראים - גם בתוך התקפת-הדמים הנערכת עלינו זה חדשים - לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על שלום וליטול חלקם בבנין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.

אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ משותף לקידמת המזרח התיכון כולו.

אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב הישוב בעליה ובבנין ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל.

מתוך בטחון בצור ישראל הננו חותמים בחתימת ידינו לעדות על הכרזה זו, במושב מועצת המדינה הזמנית, על אדמת המולדת, בעיר תל-אביב, היום הזה, ערב שבת, ה' אייר תש"ח, 14 במאי 1948.

דוד בן-גוריון

דניאל אוסטר, מרדכי בנטוב, יצחק בן-צבי, אליהו ברלין, פריץ ברנשטיין, הרב וולף גולד, מאיר גרובובסקי, יצחק גרינבוים, ד"ר אברהם גרובובסקי, אליהו דובקין, מאיר וילנר-קובנר, זרח ורהפטיג, הרצל ורדי, רחל כהן, הרב קלמן כהנא, סעדיה כובאשי, הרב יצחק מאיר לוין, מאיר דוד לוינסטיין, צבי לוריא, גולדה מאירסון, נחום ניר, צבי סגל, הרב יהודה ליב הכהן פישמן, דוד צבי פנקס, אהרן ציזלינג משה קולודני, אליעזר קפלן, אברהם קצנלסון, פליכס רוזנבליט, דוד רמז, ברל רפטור, מרדכי שטנר, בן-ציון שטרנברג, בכור שיטרית, משה שפירא, משה שרתוק.

חברותא

דונו וסכמו בחברותא:

1. אילו מחשבות עוררה בכם המגילה?
2. מהם הנושאים שבהם עוסקת המגילה?
3. אם הייתה ניתנת בידכם האפשרות, כיצד הייתם מחלקים את המגילה? מדוע?

חלק ב'

מה קרה בעת ההכרזה?

שאלות לדין ולמחשבה:

- התבוננו בהזמנה של הכרזת המדינה ובתצלום אירוע הכרזת המדינה :
- א. תארו את התפאורה של האולם לרגל האירוע.
 - ב. האם, לדעתכם, תפאורה זו מתאימה לאירוע? הסבירו ונמקו.
 - ג. מה הייתם מוסיפים, מורידים או משנים בתפאורה זו? מדוע?
 - ד. מדוע לדעתכם נשמר בסוד מועד כינוס המועצה?

מנהלת העם

תל-אביב, ד' אייר תשי"ח
13.5.1948

א. נ.,

הננו מתכבדים לשלוח לך בזה הזמנה

ל מ ו ש ב

ה כ ר ז ת ה ע צ מ א ו ת

סיתקיים ביום ו', ה' באייר תשי"ח
(14.5.1948) בשעה 4 אחה"צ באולם
הסוזיאון (סדרות רוסטילר 16).

אנו מבקשים לספור בסוד את מובן
ההזמנה ואת מועד כינוס המועצה.

המוזמנים מתבקשים לבוא לאולם
בשעה 3.30.

בכבוד רב

ה ס ז כ י ר ו ת

ההזמנה היא אישית - תלבסת; בגדי חג בהים

חִבְרוּתָא

האירוע של הכרזת העצמאות הוא ללא ספק אירוע מכונן בתולדותיו של העם היהודי. קדם לו אירוע לאומי, מכונן לא פחות, בו התגבשו בני ישראל והפכו לעם. במעמד הר סיני קיבלו על עצמם בני ישראל את האמונה באל אחד, והתחייבו לקיים את עשרת הדברות.

נערוך השוואה בין שני האירועים המכוננים בתולדות העם היהודי: מעמד הר סיני והכרזת מדינת ישראל.

אירוע מכונן הינו אירוע מרכזי שיש לו השלכות לשנים רבות, ובכחו לשנות את פני המציאות הפרטית או הלאומית.

קראו את הפסוקים המובאים מספר שמות, וקראו את מדרש האגדה המתייחס למעמד הר סיני. לצדם קראו את הזיכרונות של ילדי 1948.

ערכו טבלה במחברת והתייחסו להיבטים הבאים:

נקודות להשוואה	מעמד הר סיני	הכרזת העצמאות
הכנה לקראת המעמד		
היכן נכח כלל הציבור?		
עד כמה היה הציבור שותף למעמד?		
תחושות הקהל		
תיאור המעמד		
התפאורה של המעמד		
מי הוביל את המעמד?		
מי החליט על קיום המעמד?		
מה היו תוצאות המעמד?		
איזו מחויבות יש לבני ישראל/ לאזרחי המדינה בעקבות המעמד?		

א בחדש, השלישי, לצאת בני-ישראל, מארץ מצרים--ביום הזה, באו מדבר סיני. ב ויסעו מרפידים, ויבאו מדבר סיני, ויחנו במדבר; ויחן-שם ישראל, נגד הָהָר. ג ומשה עלה, אל-הַאֱלֹהִים; ויקרא אליו יְהוָה, מן-הָהָר לאמר, כֹּה תאמר לְבֵית יַעֲקֹב, וּתְגִיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל. ד אתם ראייתם, אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם; וְאֲשָׁא אֶתְכֶם עַל-כִּנְפֵי נְשָׁרִים, וְאָבֹא אֶתְכֶם אֵלַי. ה וְעַתָּה, אִם-שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי, וּשְׁמַרְתֶּם, אֶת-בְּרִיתִי--וְהִיִּיתֶם לִי סֻגְלָה מִכָּל-הָעַמִּים, כִּי-לִי כָל-הָאָרֶץ. ו וְאַתֶּם תִּהְיוּ-לִי מִמְלֶכֶת כֹּהֲנִים, וְגוֹי קָדוֹשׁ: אֵלֶּה, הַדְּבָרִים, אֲשֶׁר תְּדַבֵּר, אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. ז ויבא משה, ויקרא לְזִקְנֵי הָעָם; וישם לִפְנֵיהֶם, אֵת כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה. ח ויענו כָּל-הָעָם יְחִידוֹ וְיֹאמְרוּ, כֹּל אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה; וישב משה אֶת-דְּבָרֵי הָעָם, אֶל-יְהוָה. ט ויאמר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה, הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הָעָנָן, בְּעָבֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדִבְרֵי עַמּוֹ, וְגַם-בְּךָ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם; וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת-דְּבָרֵי הָעָם, אֶל-יְהוָה. י ויאמר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה, לֵךְ אֶל-הָעָם, וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר; וְכַבֵּסוּ, שְׂמֹלֹתֶם. יא וְהָיוּ נֹכְחִים, לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי: כִּי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, יֵרָד יְהוָה לְעֵינֵי כָל-הָעָם--עַל-הָרַ סִּינִי. יב וְהִגַּבְלָתָ אֶת-הָעָם סָבִיב לְאֹמֶר, הַשְׁמָרוֹ לָכֶם עֲלוֹת בְּהָר וּנְגַע בְּקֻצֵּהוּ: כָּל-הַנֹּגֵעַ בְּהָר, מוֹת יוֹמָת. יג לֹא-תִגַּע בּוֹ יָד, כִּי-סָקוֹל יִסָּקֶל אוֹ-יָרֶה יִיָּרֶה--אִם-בְּהִמָּה אִם-אִישׁ, לֹא יִחְיֶה; בְּמִשְׁחָ, הַיִּבֵּל, הָמָּה, יַעֲלוּ בְּהָר. יד ויֵרָד מֹשֶׁה מִן-הָהָר, אֶל-הָעָם; וַיִּקְדָּשׁ, אֶת-הָעָם, וַיַּכְבִּסוּ, שְׂמֹלֹתָם. טו ויאמר, אֶל-הָעָם, הָיוּ נֹכְחִים, לַשְּׁלִשִּׁת יָמִים: אֶל-תִּגָּשׁוּ, אֶל-אִשָּׁה. טז וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיֹת הַבֹּקֶר, וַיְהִי קֹלֹת וּבָרָקִים וַעֲנָן כָּבֵד עַל-הָהָר, וְקוֹל שֹׁפָר, חָזַק מְאֹד; וַיַּיַּחֲד כָּל-הָעָם, אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה. יז וַיֹּצֵא מֹשֶׁה אֶת-הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים, מִן-הַמַּחֲנֶה; וַיִּתְּצֻבוּ, בְּתַחֲתִית הָהָר. יח וְהָרַ סִּינִי, עָשָׁן כְּלוֹן, מִכְּנֵי אֲשֶׁר יֵרָד עָלָיו יְהוָה, בָּאֵשׁ; וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ כְּעָשָׁן הַכֹּבֵשֶׁן, וַיַּיַּחֲד כָּל-הָהָר מְאֹד. יט וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר, הוֹלֵךְ וְחָזַק מְאֹד; מֹשֶׁה יִדְבֹּר, וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל. כ וַיֵּרָד יְהוָה עַל-הָרַ סִּינִי, אֶל-רֹאשׁ הָהָר; וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל-רֹאשׁ הָהָר, וַיַּעַל מֹשֶׁה. כא ויאמר יְהוָה אֶל-מֹשֶ�ה, יֵרָד הָעֵד בְּעָם: פֶּן-יִהְיֶה סוֹ אֶל-יְהוָה לְרֹאוֹת, וְנִכַּל מַחֲנֵנוּ רָב. (שמות יט א-כא)

”אמר רבי יוחנן: כשנתן הקדוש ברוך הוא את התורה-
ציפור לא צייץ, עוף לא פרח, שור לא געה, אופנים לא עפו,
שרפים לא אמרו קדוש, הים לא נזדעזע, הבריות לא דברו
אלא העולם שותק ומחריש, ויצא הקול: ”אנוכי ה' אלוהיך”
(שמות רבה פ”ח)

ביאור:

שרפים - מלאכים

מלכה ויין :

הייתי בת ארבע עשרה וגרנו בפרדס כץ בעת הכרזת העצמאות:
הזיכרון החזק שלי הוא מהשידור ברדיו של ההצבעה באו"ם בכ"ט בנובמבר, עד היום אני יכולה לשמוע באוזני את שידור הרדיו. ישבנו מסביב לרדיו והיה מתח באוויר עד לרגע ההחלטה. אני זוכרת איך כולם יצאו לרחובות והתחילו לשיר ולרקוד. הייתה הרגשה של שמחה וחגיגה באוויר.
את ההכרזה על המדינה אני ממש לא זוכרת, לעומת זאת אני זוכרת היטב את המלחמה.

גבי גולן (קלמן) בפרדס כץ :

אני לא זוכרת את הכרזת העצמאות. הייתי אז בת חמש וחצי וגרתי בפרדס כץ, אני זוכרת את השמחה של תכנית החלוקה אבל לא את ההכרזה של המדינה.
אני כן זוכרת כי מיד לאחר מכן התחילה המלחמה, אני אפילו זוכרת שהביאו חיילים פצועים אלינו לגן. אותנו העבירו לחדר אחד ואת הפצועים לחדר אחר. אבא היה בהגנה והייתה תחושה מאוד חזקה של מלחמה.

אורי גולן:

בעת ההכרזה על המדינה גרתי בחיפה והייתי בן 13 אני זוכר שהייתה תחושה של שמחה כללית. מכיוון שהייתי ילד, לא הבנתי את ההבדל לגמרי אבל ההרגשה הייתה מאוד טובה.
אני זוכר את העוצר של הבריטים את ה"כלניות" (כינוי לחיילים בריטים ששירתו בארץ ישראל. הם נקראו כלניות בשל הכוונה האדומה שלהם) שעמדו מתחת לבית שלנו. לא פחדתי מהם כי הייתי ילד. ופתאום יש מפנה יש הרגשה של חופש. ואין בריטים מתחת לבית זו בהחלט הייתה תחושה טובה.

י.א. מראשוני המשפחות ביסוד המעלה:

בעת הכרזת העצמאות לא הייתי בבית, באותה תקופה הייתי חייל הגנה במשלט ברמות נפתלי.
לא היה רדיו ועיתונים לא הגיעו אלינו לכן לא ידענו מה מתרחש.
שמענו שמועות, אבל היינו חיילים ומה שהעסיק אותנו הוא לשמור על המקום והמלחמה שעומדת לפרוץ.

אמירה לובובסקי:

הייתי בת 11 שנים בעת הכרזת המדינה. גרתי ואני עדיין גרה ביסוד המעלה שבצפון. את הכרזת העצמאות אני לא זוכרת לא הייתה תחושה מיוחדת, לא הייתה לזה עוצמה.
ידענו שהכריזו על המדינה אבל לא הייתה הרגשה מיוחדת.
ר"ב היישוב כבר היה מגויס להגנה ולפלמ"ח והייתה דאגה עם הרבה חשש.
אני זוכרת בבירור את החלטה באו"ם על תכנית החלוקה בכ"ט בנובמבר.
ביסוד המעלה לא היו הרבה מכשירי רדיו, וחשמל לא תמיד היה ביסוד המעלה במשך כל הלילה, זה היה נדיר שהשאירו את הגנרטור לעבוד עד שעה מאוחרת.
מכיוון שהיה זה אירוע חשוב עבורנו הגנרטור עבד, הצטופפנו סביב הרדיו והקשבנו. התחיל להיות מאוחר רציתי להישאר ערה ולא יכולתי, הרגשתי שעיניי נעצמות. אמא הציעה שאלך לישון והיא תעיר אותי בתום ההצבעה.
נרדמתי ופתאום הרגשתי שאמא טלטלה אותי ואמרה "אמירה קיבלנו את זה".
מוקדם בבוקר קמנו ולבשנו בגדים יפים והלכנו למרכז המושבה לפגוש את כל המושבה. שם ישבה ערבייה חפזית ראש לבשה בגדי אבל ועטתה שק, והיא ממש זרקה על עצמה אפר. אח"כ שמענו שבתל אביב כל המסעדות פתחו את שעריהן נתנו שתייה ואוכל חינם.

שאלות לדיון ולמחשבה:

1. אילו תחושות עולות מהעדויות של האנשים שחוו את הכרזת המדינה?
2. מהן לדעתכם הסיבות שזיכרון הכרזת העצמאות אינו חזק עבורם? איזה זיכרון אחר נחקק בזיכרונם?
3. מדוע לדעתכם התגובות לשני האירועים היו שונות?
4. מהו ההבדל בין ריבונות של מדינה לאחר הכרזת העצמאות לבין ריבונות של עם ישראל לאחר מעמד הר סיני?

סיקול אבנים:

תכנית החלוקה - כ"ט בנובמבר 1947 הוא התאריך שבו הוחלט באו"ם על תכנית החלוקה. התכנית אישרה את חלוקת ארץ ישראל לשתי מדינות - מדינה יהודית ומדינה ערבית - על ידי חלוקה של שטח ארץ ישראל לשניים. ההחלטה באו"ם הייתה רגע היסטורי בו הצטופפו יהודים בכל העולם סביב מקלטי הרדיו והקשיבו להצבעה. בארץ ישראל יצא היישוב היהודי לרחובות לרקוד ולשמוח. היה ברור לכולם כי מדינה יהודית תקום אך לא היה ברור מתי. למחרת ההצבעה באו"ם התחיל מאבק בין היישוב היהודי בארץ לבין האוכלוסייה הערבית. המאבק היה קשה ולא בכדי כונה "תקופת הדמים" במגילת העצמאות. ההכרזה על המדינה התרחשה ביום שישי אחר הצהריים, מרבית היישוב היה עסוק במלחמה, החשש הגדול מפלישת צבאות ערב ריחף באוויר, ולכן לא היה זמן למסיבות ולחגיגות גדולות. ואכן, בבוקר יום שבת פלשו חמשת צבאות ערב למדינת ישראל הקטנה והצעירה, ומלחמת העצמאות החלה.

הידעת?

המגילה עברה גלגולים רבים עד לניסוחה האחרון, המוכר לנו היום. עבדו עליה ועדות שונות ואנשים מתחומים שונים, והיא עוררה מחלוקות בין דתיים לבין חילוניים. האחרון שעבר ושינה את נוסח המגילה הוא דוד בן גוריון.

ציצה לדֶּרֶךְ

מאז ההכרזה על המדינה התקיימו דיונים רבים על תוכן המגילה. פעמים רבות נאמר כי המגילה היא מסמך ייצוגי בלבד, וכי אין לה סמכות חוקתית (כלומר המגילה אינה מהווה חוק מחייב של המדינה). לעומת טיעון זה, עובדה היא שהכנסת חוקקה חוקים רבים ברוח מגילת העצמאות, וששופטי בית המשפט בישראל נשענו עליה בבואם לפסוק במשפטים. **אחריות ומחויבות** : אילו הייתה לכם ההזדמנות לייצג לבן גוריון בסעיפים חשובים במגילת העצמאות, מה הייתם מייעצים לו?

האם הייתם מוסיפים למגילה סעיף נוסף? כתבו אותו, והסבירו מדוע חשוב שיהיה במגילה. האם הייתם משמיטים פסקה מתוך המגילה? איזו ומדוע?

במדרשים מסורתיים מובע הרעיון שכולנו היינו חלק ממעמד הר סיני. האם בתקופתנו אנו חשים הזדהות עם מעמד הר סיני ועם מעמד הכרזת העצמאות?

איזו מחויבות יש לכל אחד ואחת מכם כלפי הכרזת העצמאות? איזו אחריות יש למדינה ליישום הערכים והעקרונות המובאים במגילה?

מגילת העצמאות: מסע אל נבכי המגילה

מסלול המסע

יעד: היכרות עם האירועים ההיסטוריים המוזכרים במגילה
זמן מסלול: מאז חורבן בית שני ועד ההכרזה על קום המדינה
הכנות לפרק זה במסע: מהו הסיפור היהודי שלי? אילו
 אירועים מתוך הסיפור של העם היהודי הם חלק מהסיפור שלי?

בארץ-ישראל קם העם היהודי,
 בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית,
 בה חי חיי קוממיות ממלכתית,
 בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אנושיים והוריש לעולם כולו את ספר
 הספרים הנצחי.

לאחר שהוגלה העם מארצו בכוח הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו,
 ולא חדל מתפילה ומתקווה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית.

מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהאחז
 במולדתם העתיקה; ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים,
 מעפילים ומגנים הפריחו נשמות, החיו שפתם העברית, בנו כפרים וערים,
 והקימו ישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו, שוחר שלום ומגן על עצמו,

מביא ברכת הקדמה לכל תושבי הארץ ונושא נפשו לעצמאות ממלכתית.

בשנת תרנ"ז (1897) נתכנס הקונגרס הציוני לקול קריאתו של הוגה חזון המדינה היהודית תיאודור הרצל והכריז על זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו.

זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' בנובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין-לאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ-ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי.

השוואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על-ידי חידוש המדינה היהודית בארץ-ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים.

שארית הפליטה שניצלה מהטבח הנאצי האיום באירופה ויהודי ארצות אחרות לא חדלו להעפיל לארץ-ישראל, על אף כל קושי, מניעה וסכנה, ולא פסקו לתבוע את זכותם לחיי כבוד, חירות ועמל-ישרים במולדת עמם.

במלחמת העולם השנייה תרם הישוב העברי בארץ את מלוא-חלקו למאבק האומות השוחרות חירות ושלום נגד כוחות הרשע הנאצי, ובדם חייליו ובמאמצו המלחמתי קנה לו את הזכות להמנות עם העמים מייסדי ברית האומות המאוחדות.

ב-29 בנובמבר 1947 קיבלה עצרת האומות המאוחדות החלטה המחייבת הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל; העצרת תבעה מאת תושבי ארץ-ישראל לאחוז בעצמם בכל הצעדים הנדרשים מצדם הם לביצוע ההחלטה. הכרה זו של האומות המאוחדות בזכות העם היהודי להקים את מדינתו אינה ניתנת להפקעה. זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינה הריבונית.

מתי הפכו ישראל לעם, והיכן?

הפעם הראשונה שבה הוכרו בני ישראל כעם בתורה הייתה עוד במצרים. פרעה כינה אותם כך כשחשש שיהפכו לאויביו:

ח וַיִּקְרָא מֶלֶךְ-מִצְרַיִם, עַל-מִצְרַיִם, אֲשֶׁר לֹא-יָדַע, אֶת-יֹסֵף. ט וַיֹּאמֶר, אֶל-עַמּוֹ: הִנֵּה, עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם, מִמֶּנּוּ. י הֲבֵא נָתַחְכְּמָה, לוֹ: פֶּן-יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי-תִקְרָאנָה מַלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם-הוּא עַל-שְׂנְאֵינוּ, וְנִלְחַם-בָּנוּ, וְעָלָה מִן-הָאָרֶץ. (ספר שמות פרק א')

לפני בואנו לארץ ישראל לא היינו עם ולא היינו קיימים. על אדמת ארץ ישראל נוצר, מִשְׁבְּרִי עמים שונים, העם העברי. על אדמת ארץ ישראל גדלנו, עליה היינו לאזרחים; בייצרנו את אמונת האל האחד נשמנו אל קרבנו את רוחות הארץ, ובהיאבקנו לעצמאות ולשלטון אפף אותנו אווירה והזין את גופנו הדגן שצמח על אדמתה. בארץ ישראל התפתחו רעיונות נביאנו, ובארץ ישראל הושמע לראשונה 'שיר השירים'. כל אשר עברי בקרבנו ניתן לנו על ידי ארץ ישראל; כל השאר אשר בנו - איננו עברי. ישראל וארץ ישראל - חד הן, שם נולדנו כאומה ושם בגרנו.

(זאב ז'בוטינסקי, 'ציונות וארץ ישראל', כתבים, ייבויסקאיה ד'זין 1904, כרך 'כתבים ציוניים ראשונים', 123 - 124)

סיקול אבנים:

זאב זבוטינסקי - היה מנהיג ציוני, סופר, משורר, מתרגם, ונואם מפורסם; ממחדשי הצבאיות העברית, וממקימי הגדוד העברי במסגרת הצבא הבריטי במלחמת העולם הראשונה וביחידת ההגנה העצמית של יהודי אודסה; מכוון הציונות הרוויזיוניסטית (זרם בתנועה הציונית); ראש בית"ר (תנועת נוער), מצביא האצ"ל (ארגון צבאי מחתרתי שנוסד בירושלים בשנת 1931) ומגדולי ההוגים היהודים הליברליים בעת החדשה.

ישעיהו ליבוביץ טוען: "מגילת העצמאות של מדינת ישראל פותחת בשקר מכון: "בארץ ישראל קם העם היהודי", העם היהודי לא קם בארץ ישראל אלא בא לארץ ישראל כעם מגובש".

(ישעיהו ליבוביץ, "אמונה, היסטוריה וערכים", מאמרים והרצאות, הוצאת אקדמון ירושלים - ע"ש י"ל מאגנס, עמוד 119)

סיקול אבנים:

ישעיהו לייבוביץ- הוגה דעות ישראלי-יהודי-אורתודוקסי. שימש כעורך האנציקלופדיה העברית והיה פרופסור באוניברסיטה העברית בירושלים. נודע כמבקר חריף של החברה הישראלית.

שאלות לדין ולמחשבה:

- השוו את דבריו של לייבוביץ לדברי ז'בוטינסקי: מהן נקודות ההסכמה ביניהם, ומהן נקודות המחלוקת?
- האם הציטוט מספר שמות תומך בדברי לייבוביץ? הסבירו את עמדתכם.
- מהי הביקורת של לייבוביץ על מגילת העצמאות? מה דעתכם על ביקורת זו? נמקו והסבירו.

התחלקו לחמש קבוצות. כל קבוצה תלמד בחברותא על אירוע היסטורי או על היבט תרבותי המוזכר במגילה, וכן על השלכותיו על העם היהודי והמציאות הישראלית.

חברותא'

הגליה וכמיהה לארץ ישראל

לאחר שהוגלה העם מארצו בכח הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות כוזביות, ולא חדל מתפילה ומתקווה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית.

(מתוך מגילת העצמאות)

ה אִם אֶשְׁכַּח יְרוּשָׁלַם
תִּשְׁכַּח יְמִינִי.
ו תִּדְבֹק לְשׁוֹנִי, לְחִפִּי אִם-לֹא
אֶזְכְּרֶי:
אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם,
עַל רֹאשׁ שְׁמִחָתִי

(תהלים פרק קל"ז)

נוֹדָה לָךְ יי אֱלֹהֵינוּ, עַל
שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבְרָהָם אֶרֶץ
חֲמֻדָּה טוֹבָה וְרַחֲבָה. וְעַל
שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יי אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם וּפָדִיתָנוּ מִבֵּית
עַבָדִים... וּבָנָה יְרוּשָׁלַם
עִיר הַקֹּדֶשׁ בְּמִהְרָה בְּיָמֵינוּ.
בְּרוּךְ אַתָּה יי בּוֹנֵה בְרִחְמִיו
יְרוּשָׁלַם, אָמֵן.

(מתוך ברכת המזון)

כָּל עוֹד בְּלִבָּב פְּנִימָה
נִפְשׁ יְהוּדֵי הוֹמָיָה
וּלְפָאֲתֵי מִזְרַח, קְדִימָה
עֵין לְצִיּוֹן צוֹפִיָה -
עוֹד לֹא אֲבָדָה תִּקְוָתָנוּ
הַתִּקְוָה בִּת שְׁנוֹת אֲלָפִים
לִהְיוֹת עִם חֲפְשֵׁי בְּאַרְצָנוּ

(התקוה, נפתלי הרץ אימבר)

שאלות לדין ולמחשבה:

על פי המקורות שקראתם:

- א. האם, לדעתכם, מופנים דברים אלה לעם ישראל או לאומות העולם? נמקו את תשובתכם.
- ב. כיצד העם היהודי שמר אמונים לארץ ישראל?
- ג. מדוע, לדעתכם, מוזכרת במגילת העצמאות ההגליה בכח הזרוע, שאירעה לפני כ- 2,000 שנים?
- ד. מדוע, לדעתכם, מוזכרת גם הכמיהה והשאיפה לחזור לארץ ישראל?

חִבְרוּתָא ב'

תחייתה של השפה העברית

מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהיאחז במולדתם העתיקה; ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, ... החיו שפתם העברית

(מתוך מגילת העצמאות)

חשבו: מדוע היה חשוב להחיות את השפה העברית עם החזרה לארץ ישראל? איזו אחריות קיבלו על עצמם מחיי השפה העברית?

קראו את המקורות שלהלן וענו על השאלות:

...אנחנו ושפתנו חיים. אנחנו, שהתנערנו מן האפר, והשפה - שהמתינה בתכריכים של מגילות התורה ובין הדפים של סידורי התפילות - חיים. השפה שנלחשה רק בתפילה, שנקראה רק בבתי הכנסת, שהושרה רק בטקסים דתיים, שנזעקה בתאי הגזים בתפילת "שמע ישראל" - קמה לתחייה. אני יודע שהגרמנית עשירה ממנה בתחומים רבים, אבל לא חסרות לי מילים כדי להביע את רגשותיי כאן ועכשיו. מעולם לא חסרו לנו מילים בתחום האמונה, האהבה, החלומות, הגעגועים והתקווה. פיתחנו אוצר מילים נאה לצרכים המיוחדים שלנו, אנחנו מצפים, אנחנו נכספים, אנחנו מקווים, אנחנו עורגים, אנחנו מתגעגעים, אנחנו מתפללים...

(מתוך נאומו של עזר ויצמן לפני הפרלמנט הגרמני)

כמו שהיהודים אינם יכולים להיות עם חי, אלא בשובם לארץ האבות, כן אינם יכולים להיות עם חי, אלא בשובם ללשון האבות ולהשתמש בה. לא בלבד בספר, בדברים שבקדושה או שבחכמה בלבד, אלא דווקא בדיבור פה, מגדולם ועד קטנם... בכל ענייני החיים ובכל שעות היום והלילה, ככל הגויים, גוי גוי בלשונו.

(אליעזר בן יהודה, מילון הלשון העברית, המבוא הגדול, 1908)

שאלות לדין ולמחשבה:

- א. למי מופנים דברים אלה: לעם ישראל או לאומות העולם? נמקו את תשובתכם.
- ב. מהי חשיבות השפה על פי המקורות שקראתם?
- ג. מדוע, לדעתכם, מוזכרת במגילת העצמאות תחייתה של השפה העברית?
- ד. מהו תפקיד השפה לדעתכם?
- ה. מהו הקשר בין מדינה לבין שפה?

חִבְרוּתָא ג'

והקימו ישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו

מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהיאחז במולדתם העתיקה; ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים, מעפילים ומגנים הפריחו נשמות..... בנו כפרים וערים, והקימו יישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו.....

(מתוך מגילת העצמאות)

חשוב: איזו אחריות גילו החלוצים בבואם לארץ? מדוע?

קראו את המקורות שלהלן וענו על השאלות:

ההתיישבות היא הדרך היחידה לפתרון בעיית העם בארצו. היא דרך יחידה להמשך חיינו בארץ: בה ערובה לעצמאות ישראלית מדינית, היא דרך עיקרית לקיבוץ גלויות, דרך מכריעה לביטחון חיינו וכוחנו, אפיק עיקרי לפעולתנו החינוכית.

(יצחק טבנקין, ההתיישבות - מהות ודרך, יד טבנקין, 1983)

יצחק טבנקין - היה מנהיג ציוני וחבר הכנסת.

רבי יהושע שטמפפר, אשר בתופסו במחרשה נתרגש ופרץ בבכי, ויאמר בערך כך: אשרינו שזכינו לכך, היותנו מהלכים אחרי התלם הראשון שחורשת מחרשה יהודית בארץ הנביאים, לאחר שנעדרנו מארץ אבותינו משך הגלות הארוכה. ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה". המחרשה מיד ליד בלהט ובדביקות של יהודים לספר התורה בהקפות של שמחת תורה. ככה חזרו "ההקפות" כמה וכמה פעמים ללא דיבורים נוספים. זה היה בחנוכה תרל"ט (1879)

(מתוך הספר "התלם הראשון" מאת יהודה ראב, מוסד ביאליק, הספרייה הציונית, ההסתדרות הציונית תשמ"ח)

חִבְרוּתָא ד'

שאלות לדין ולמחשבה:

- מה מסמלות ההתיישבות והבנייה עבור הכותבים?
- מדוע לדעתכם מוזכר מפעל ההתיישבות במגילת העצמאות?
- כיצד ההתיישבות מבססת את הטענה שבהכרזה: "ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל"?

הצהרת בלפור

זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' בנובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין-לאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ-ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי. מתוך מגילת העצמאות

סיקול אבנים:

הצהרת בלפור היא הכינוי המקובל למסמך שנחתם בידי שר החוץ הבריטי, הלורד ארתור ג'יימס בלפור, בתאריך 2 בנובמבר 1917 (י"ז בחשוון תרע"ח). עיקר ההכרזה הוא בהבעת התמיכה של בריטניה, שהייתה בתקופה ההיא מעצמה עולמית, בהקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל. מתן ההצהרה היה הישג מדיני חסר תקדים של התנועה הציונית. ההצהרה נחתמה בחתימת ידו של בלפור ונמסרה ללורד וולטר רוטשילד על מנת שתועבר להסתדרות הציונית.

משרד החוץ, 2 בנובמבר 1917
לורד רוטשילד היקר,

לעונג לי להעביר לידך להלן, בשמה של ממשלת הוד מלכותו, את הצהרת ההזדהות עם השאיפות היהודיות הציוניות כפי שהוגשה לקבינט ואושרה על ידו:

"ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, ותשתדל במיטב מאמציה להקל על השגת מטרה זו, בתנאי ברור שלא ייעשה שום דבר העלול לפגוע בזכויות האזרחיות והדתיות של עדות לא יהודיות בארץ ישראל או בזכויות ובמעמד המדיני של יהודים בכל ארץ אחרת".

אודה לך אם תביא את ההצהרה לידיעת ההסתדרות הציונית.

בכבוד רב,
ארתור ג'יימס בלפור

סיקול אבנים:

לורד רוטשילד - הברון רוטשילד השני היה בנקאי בריטי-יהודי וזואולוג, בן למשפחת רוטשילד. הוא היה גם חבר הפרלמנט הבריטי בין השנים 1899 עד 1910. רוטשילד היה ציוני נלהב וידיד קרוב של חיים ויצמן. הוא נתפש כנציג העם היהודי בבריטניה, וייצג את ההסתדרות הציונית בממלכה.

"הממשלה הבריטית שוקלת בקפידה רבה את נוסח ההצהרה בזכות התנועה הציונית, ... כולנו כאן חושבים שהגיע הזמן לקבל לידינו הצהרה כזאת ... ממשלת בריטניה. מסמך כזה יהיה בעל ערך עצום בשעה זו ויאפשר לנו לערוך את ההכנות הדרושות למקרה שהתקדמות הצבא הבריטי אל תוך ארץ ישראל תתרחש בקרוב."

(חיים ויצמן, מכתב ללואיס ברנדייס, 7.10.1917)

אנגליה לא החזירה לנו את הארץ... אין ארץ נקנית לעם אלא בייסורי עבודה ויצירה. מאמצי בניין והתיישבות. העם העברי בעצמו חייב להפוך זכות זו לעובדה חיה וקיימת.
(בן גוריון בתגובה על הכרזת בלפור)

שאלות לדיון ולמחשבה:

- א. מהי משמעות הצהרת בלפור בעיני ויצמן ובעיני בן גוריון?
- ב. מדוע, לדעתכם, מוזכרת הצהרת בלפור במגילת העצמאות? מה רצה בן גוריון להגיד לעולם במעמד ההכרזה, כאשר הזכיר את הצהרת בלפור?

חברותא ה'

השוואה

השוואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על-ידי חידוש המדינה היהודית בארץ-ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים.

שארית הפליטה שניצלה מהטבח הנאצי האיום באירופה ויהודי ארצות אחרות לא חדלו להעפיל לארץ-ישראל, על אף כל קושי, מניעה וסכנה, ולא פסקו לתבוע את זכותם לחיי כבוד, חירות ועמל-ישרים במולדת עמם.

(מתוך מגילת העצמאות)

חשבו: מהן האחריות והמחויבות של המדינה כלפי הנספים בשואה וכלפי שארית הפליטה? איזו אחריות מטילה מגילת העצמאות על אומות העולם בנושא זה?

קראו את המקורות שלהלן וענו על השאלות:

מדינת ישראל נולדה ב-1948, שלוש שנים לאחר תום השואה. וסמיכות הזמנים הזאת בין תקומה לבין שואה לא מפסיקה להסעיר ולרגש אותי זה חמישים שנה. עדיין לא גמרתי בדעתי לתת תשובה הולמת וחד משמעית לשאלה נוקבת וקשה: נאמר שהשואה לא הייתה מתרחשת, האם היו גם אז די כוחות ורצון בעם היהודי להקים את מדינת ישראל או לא. ויתירה מזאת - האם גם בלעדי השואה הייתה הקהילה הבינלאומית נחושה בדעתה לתת לגיטימיות ליישוב היהודי הקטן בארץ-ישראל להקים לו מדינה עצמאית משלו. השאלה הזו מציקה לי לא כל-כך כשאלה היסטורית לגבי העבר, אלא כשאלה המופנית יותר אל העתיד....

(אב. יהושע, "מחמישים שנה של סערה לחמישים שנה של דיאלוגים" מתוך אישים ומעשים בישראל - ספר היוכל, הוצאת מקסם בע"מ, בעריכת שרה ומאיר אהרוני www.miksam.co.il).

כל שעשה לנו עמלק נחרת בזיכרוננו, זיכרוננו של עם עתיק; נחרתו בזיכרוננו גם [המעשים] של אלה שסייעו לעמלק, אלה שעמדו מן הצד, שמעו את זעקותינו ולא נקפו אצבע. עם זאת, במשך כל הזמן לא זנחנו את חלומנו ותקוותנו לתחייה לאומית ואנושית. מאז ומתמיד היה עמנו קרבן של אכזריות ריאקציונית וברברזם חייתי. חרף זאת לא איבדנו את האמונה שבמקום החיה יופיע האדם, שלאחר חשכת הלילה יפציע בוקר חדש [...]

ושעוד נהיה עם גדול וחופשי במולדתנו המשוחררת.

(מתוך הגדה של פסח קיבוץ נילי, פליקסרהוף, אש"צ. מצוטט אצל מנקוביץ, 'הציונות ושאריית הפליטה', עמ' 202, באדיבות ארכיון השומר הצעיר)

שאלות לדיון ולמחשבה:

- א. למי מופנים דברים אלה? מדוע?
- ב. כיצד אתם מרגישים כשאתם קוראים על השואה?
- ג. מה הקשר בין השואה לבין הקמת המדינה על פי הטקסטים המובאים לעיל?
- ד. מה גרם למנהיגי היישוב לאזכר אירוע כל כך קשה במגילת העצמאות ובאירוע החגיגי של הקמת מדינה?
- ה. האם השואה מבססת את הטענה שבהכרזה: "ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל"?

צידה לדָרָךְ

הסיפור של העם היהודי רצוף אירועים שונים. להלן אחדים מהם: מעמד הר סיני, תקופת המשנה והתלמוד, חורבן בית ראשון, מרד בר כוכבא, מרד החשמונאים, תור הזהב בספרד, גירוש ספרד, הקמת המדינה, מלחמת ששת הימים, הקונגרס הציוני הראשון, הצהרת בלפור, עליות, חלוציות, הקמת קיבוצים, חומה ומגדל, שואה, מלחמת יום הכיפורים, מלחמת לבנון השנייה, הסכם השלום עם מצרים, הסכם השלום עם ירדן, ממלכת שלמה, יציאת מצרים, כיבוש הארץ על ידי שבטי ישראל.

בחרו שלושה אירועים שמהווים חלק מהסיפור שלכם והסבירו מדוע בחרתם דווקא באירועים אלו.

אחריות ומחויבות: מהי המחויבות שלנו כלפי האירועים בהיסטוריה של העם היהודי? מהי האחריות שלנו כלפי ההיסטוריה היהודית?

"היא מדינת ישראל"

מסלול המסע

יעד: היכרות עם החלק העוסק בהכרזה על המדינה במגילת העצמאות

תגלית: שמה של המדינה נבחר לאחר דיונים רבים בהם נפסלו שמות אחרים

זמן מסלול: משנת 1948 ועד תקופתנו

הכנות לפורק זה במסע: כיצד משקף השם המשכיות של עם?

"שם פירושו קשר, המשכיות עם העבר, ואנשים שאין להם שם הם אנשים ללא עבר."

(מילן קונדרה, ספר הצחוק והשכחה, הוצאת זמורה ביתן, 1981)

לכל ילד שמוֹ שֵׁם - שלט גדול כמו בגן הבוטני ובגן הזואולוגי; כשנכנסים לחיים צריך שלט גדר מסמנת של גבולות אני;

(מאיה בז'רנו)

שאלות לדיון ולמחשבה:

- מהם תפקידי השם על פי שני הקטעים?
- האם התפקידים שמציעים שני הכותבים דומים או שונים? במה?
- האם תפקיד השם על פי המקורות הללו מתאים גם לשם של מדינה?
- איזו אחריות מציב שמו של אדם לאדם הנושא אותו?
- אילו תפקידים אחרים יש לשמות?

א. מהי המשמעות של השם
"ישראל" על פי המקור
המובא?

ב. האם, לדעתכם, השם ישראל
מתאים לעם ישראל? נמקו
והביאו דוגמות.

חִבְרוּתָא

הפעם הראשונה שבה הוזכר השם ישראל היה בספר
בראשית:

"וַיֹּאמֶר לֹא יֵעָקֵב יִצְחָק עוֹד שְׁמֶךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שָׂרִיתָ
עִם אֱלֹהִים וְעַם אֲנָשִׁים וְתוֹכֵל". (בראשית ל"ב, כ"ט).

ישראל משמעו שרייה עם אלוהים. שם סמלי: הוא
מרמז למלחמת האדם עם איתני הטבע, שהיא יסוד כל
התקדמות אנושות. עמנו ראה את עצמו מראשית היותו
כנאבק עם אלוהים ועם אנשים. נאבק ואינו נרתע. אבל
השם הסמלי הזה אינו סמלי, או אינו רק סמלי; הוא שמנו
הממשי, ההיסטורי. בו נודענו מאז צאתנו ממצרים, ובו
אנחנו נודעים היום.

(ראובן אהרוני, "למה קראו למדינה מי קרא לה כך, למה ומתי?", עיתון
הארץ, 30.04.2006)

קראו את המקורות הבאים:

לפיכך נתכנסנו, אנו חברי מועצת העם, נציגי היישוב העברי והתנועה הציונית, ביום סיום המנדט
הבריטי על ארץ-ישראל, ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות
המאוחדות אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל.

(מתוך מגילת העצמאות)

"לרגל יום העצמאות הראשון, סיפר מ' בריליאנט מ"פלשתין פוסט" את הפרטים האלה: המעשה
היה בתל אביב. ב-12 במאי 1948 דנה ההנהלה הלאומית (שנהפכה אחר כך לממשלה הזמנית)
בפרסום הכרזה על ייסוד מדינה יהודית. אחרי שהוחלט דבר ההכרזה, עלתה על הפרק שאלת
השם ותבעה את פתרונה המידי. הוצעו הצעות שונות. בדרך כלל שיערו כי שמה של המדינה
החדשה יהיה יהודה, אולם כאשר באו לבחון אותו מצאו בו מומים. האזור שהוקצה למדינה
היהודית על ידי האו"ם היה כולו מחוץ ליהודה ההיסטורית, ואיחוי ירושלים עם המדינה היהודית
העתידה נראה אז כחזון רחוק. לאחר שנזנחה המחשבה על יהודה הוצעו השמות ציון, צבר, ארץ-
ישראל. ישורון, מדינת היהודים, מדינת העברים, או עבר."

(ראובן אהרוני, "למה קראו למדינה מי קרא לה כך, למה ומתי?", עיתון הארץ, 30.04.2006)

שאלות לדיון ולמחשבה:

- א. מדוע נפסל השם יהודה למדינה החדשה על פי דבריו של אהרני ראובן?
- ב. אילו טענות יכולות להיות נגד השם ישראל לדעתכם?
- ג. כתבו במחברות טיעון אחד בעד כל שם שהוצע למדינה וטיעון אחד נגדו!
- ד. כתבו מדוע לדעתכם בחרו בסופו של דבר בשם ישראל למדינה? איזו אחריות יש לאזרחי המדינה כלפי שם המדינה? מדוע?
- ה. אילו הייתם בין המחליטים, איזה שם הייתם מציעים למדינה החדשה? מדוע?

צידה לדרך

מאז כ"ט בנובמבר התנהל ביישוב העברי דיון על בחירת השם, על גבי העיתונים ובמוסדות של המדינה שבדרך.

במהלך חודש מאי, בישיבות מנהלת העם, נערך דיון בנושא וכך כתב דוד בן גוריון: "החלטנו ששם המדינה יהיה 'ישראל' ואם אומרים מדינה - אז 'מדינת ישראל'". אולם כמה מחברי מנהלת העם העלו הסתייגויות לגבי החלטת השם ישראל על אזרחי המדינה הערבים, ולפיכך הוחלט שוועדת השלושה יחד עם משה שרת תעיין מחדש בדבר".

(יזהר טל, הכרזת העצמאות - עיון היסטורי ופרשני, משפט וממשל ו (2) תשס"ג).

דמיינו כי אתם חברי הוועדה בראשותו של משה שרת. בחרו או הציעו שם אחד המתאים לדעתכם לקרוא למדינה. הכינו שלט פרסומי לשם זה לקראת הדיון בוועדה. חשבו האם השם שבחרתם מצביע על הקשר עם העבר ועם זהותה היהודית של מדינת ישראל.

אחריות מחויבות:

כיצד, לדעתכם, מבטא השם ישראל את הקשר עם העבר של העם היהודי? מהי מחויבות השם ישראל לאופיה של המדינה ולכלל אזרחיה?

מדינה יהודית או מדינת היהודים

מסלול המסע

יעד: אל החלק ההצהרתי של מגילת העצמאות
זמן מסלול: משנת 1948 ועד תקופתנו
הכנות לפרק זה במסע: מהו אורח החיים היהודי הקיים
במדינה?

לפיכך נתכנסנו, אנו חברי מועצת העם, נציגי הישוב העברי והתנועה הציונית, ביום סיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל, ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל.

(מתוך מגילת העצמאות)

שערו, מדוע לא "מדינת היהודים"? מה ההבדל בין "מדינה יהודית" לבין "מדינת היהודים"?

"מדינת היהודים" או "מדינה יהודית"?

"הרעיון שאני בא להרצות רעיון ישן הוא, הלא הוא תקומת מדינת היהודים. מדינת היהודים צורך עולם היא על כן קום תקום. היהודים הכמהים למדינתם ישיגוה ויהיו ראויים לה. היהודים המכירים ברעיון המדינה שלנו יתלכדו סביב "אגודת היהודים". דבר זה יעניק לה בעיני הממשלות את הסמכות לדבר, לשאת - ולתת בשמם של היהודים."

(בנימין זאב הרצל, מדינת היהודים, הוצאת הספרייה הציונית על ידי הנהלת ההסתדרות הציונית, ירושלים, תשל"ז, עמוד 26)

סיקול אבנים:

אבי הרעיון של "מדינת היהודים", מדינה שתושביה יהודים, היה תיאודור הרצל. הדבר בא לידי ביטוי מובהק ברומן אותו כתב "אלטנוילנד" (ארץ ישנה-חדשה), בו מתאר הרצל את חזונו למדינה היהודית. בחזון של הרצל מנותקת המדינה כליל ממקורותיה היהודיים, ומצטיירת כמדינה אירופאית לכל דבר ללא קשר מובהק ליהדות.

(שרצר עדי, מדינת יהודים או מדינה יהודית, גישות חילוניות ליחסי דת ומדינה, 15.06.2008, <http://www.e-mago.co.il/Editor/bikoret2336.htm>)

מדינת ישראל כמדינה היהודית מתבססת על המסורת היהודית ועל ערכי היהדות. בשל כך כל סמלי המדינה, לוח השנה, מוסדותיה ואף חוקיה מושתתים על המסורת היהודית. לדוגמה: במדינת ישראל יום המנוחה הרשמי הוא שבת, על פי היהדות, בעוד שברוב העולם הוא יום ראשון.

העתיקו את הטבלה הבאה למחברותיכם, והשלימו אותה יחד:

מדינת היהודים	מדינת יהודית	
		יום המנוחה הרשמי במדינה
		החגים שיתקיימו במדינה
		השפה הרשמית של המדינה
		אזרחי המדינה
		ערכי המדינה

מגילת העצמאות מגדירה את המדינה החדשה - מדינת ישראל - כמדינה יהודית, אך נותנת גם ביטוי לעקרונות הדמוקרטיים. אמנם המושג "מדינה דמוקרטית" איננו מוזכר במפורש, אך יש התייחסות מפורשת לעקרונות של משטר דמוקרטי. בראש ובראשונה ההצהרה שמדינת ישראל תקיים שוויון זכויות מדיני וחברתי גמור לכל אזרחיה ללא הבדל דת, מין וגזע ושהיא תבטיח את חופש הדת, המצפון, הלשון, החינוך והתרבות.

בין שתי ההגדרות מדינה יהודית ומדינה דמוקרטית גלום מתח כיוון שלא פעם השמירה על האופי היהודי פוגעת בזכויות המיעוטים החיים בישראל ובכך חוטאת לעקרונות הדמוקרטיה. באותו אופן, לעתים הניסיון לשמור על זכויות המיעוטים נתפס בעיני חלקים בעם כפגיעה באופייה היהודי של המדינה.

בניסיון לגשר על המתח בין מדינה יהודית ודמוקרטית התפתחו גישות רבות לגבי אופייה של מדינת ישראל. הגדרת המדינה היא, נכון לימינו, עירוב בין הגישות השונות כאשר כל אזרח וכל קבוצה במדינה מפרשים את המושג - 'מדינה יהודית' על פי ראות עיניהם, וכאן טמון שורש המחלוקת אשר, לא פעם, מייצר עימותים. עם הגישות הקיימות באשר להגדרת מדינת ישראל כמדינה יהודית נמנות: "מדינת הלכה", "מדינה דתית-לאומית", "מדינת לאום תרבותית", "מדינת העם היהודי", "מדינת לאום יהודית" ו"מדינת כלל אזרחיה".

קראו על גישות השונות במקורות מידע אינטרנטיים ובדקו אילו מהגישות מתמודדות עם המתח בין ההיבט היהודי לדמוקרטי ואילו מתעלמות ממנו? תארו אילו מהגישות מעוררות בכם הזדהות ואלו לא.

צידה לדרך

במגילת העצמאות הוגדרה מדינת ישראל כמדינה יהודית, כלומר מדינה שבה אורח החיים הוא יהודי. שאלו את הורכים או חפשו בעיתונים ביטויים לצביון היהודי של המדינה. **אחריות ומחויבות:** כתבו טיעונים בעד "מדינת היהודים" או בעד "מדינה יהודית". ציינו בטיעוניכם מהי האחריות שלנו בכל אחת מההגדרות של מדינת ישראל.

לקבץ גליותינו

עלייה יהודית וקיבוץ גלויות

מסלול המסע

יעד: העלייה היהודית וקיבוץ הגלויות
זמן מסלול: מתקופת הקמת המדינה ועד ימינו
הכנות לפרק זה במסע: מהי האחריות והמחויבות שלי כלפי העולים החדשים המגיעים לארץ ישראל?

"מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות"
 (מתוך: מגילת העצמאות)

- חשבו:** איזו אחריות ואיזו מחויבות מקבלת על עצמה המדינה בהכרזה זו?
- התבוננו בבולים שלפניכם וכתבו האם מדינת ישראל מעודדת עליה? הסבירו כיצד נושא זה בא לידי ביטוי בבולים?
 - עצבו בול משלכם המתאר את יחסכם לעלייה היהודית ולקיבוץ הגלויות בארץ ישראל.

בול "מתימן לציון", בעיצובו של דניאל גולדברג, באדיבות השירות הבולאי דואר ישראל

בול עליית יהודי אתיופיה, בעיצובם של עלמו אישטה ויגאל גבאי, באדיבות השירות הבולאי דואר ישראל

סיקול אבנים:

קיבוץ גלויות בתנ"ך הוא ההבטחה שמשה מסר לבני ישראל לפני מותו, בטרם הכניסה לארץ ישראל. בהבטחתו הוא טוען שעם ישראל יחטא בארץ מולדתו ויגלה ממנה אך ישוב בעתיד. בימי גלות בבל הנביאים ישעיהו ויחזקאל מעודדים את העם ומבטיחים לו קיבוץ גלויות לארץ ישראל. השאיפה לשוב עם ישראל ע"י קיבוץ הגלויות נשמרה ברציפות מאז חורבן הבית השני והפכה לרעיון מרכזי בתולדות התנועה הציונית ובמגילת העצמאות.

בול "יום העצמאות התשכ"ח",
בעיצובם של מקסים וגבריאל
שמיר, באדיבות השירות הבולאי
דואר ישראל

בול "שלח את עמי", בעיצובו
של משה פרג, באדיבות
השירות הבולאי דואר ישראל

בול "העליה מצפון אפריקה",
בעיצובם של דרור בן דב
ואשר קלדרון, באדיבות
השירות הבולאי דואר ישראל

בול "שנת הפליט העולמית", בעיצובה
של אטה וליש, באדיבות השירות
הבולאי דואר ישראל

בול "עליית עזרה ונחמיה", בעיצובם של מקסים וגבריאל שמיר, באדיבות השירות הבולאי דואר ישראל

בול "קליטת עליה", בעיצובן של אנה פופסקו ומירי גרוס באדיבות השירות הבולאי דואר ישראל

כל אחד מאתנו מכיר או חווה בעצמו סיפור עלייה של קרובים או של מכרים. ראינו את הורכים/קרובים או את מכריכם על סיפור העלייה שלהם. בקשו מהם לספר על הקשיים שחוו. מה סייע להם? מה הייתה הרגשתם? היעזרו בשאלות הבאות, והוסיפו שאלות נוספות.

1. מהיכן עלית לישראל ומתי?
2. מה היו הסיבות שלך או של משפחתך לעלייה לישראל?
3. מהו הדבר הראשון שאתה/את זוכר/ת מישראל?
4. איך הרגשת בעת העלייה לישראל?
5. אילו קשיים היו בתקופה הראשונה במדינת ישראל?
6. במה השתנו חיך?
7. אילו מנהגים שהיו נהוגים במדינה שלך המשכת לקיים במדינת ישראל?
8. מה סייע לך להתאקלם בארץ?
9. מה את/ה יכול/ה להמליץ לעולים החדשים לעשות?
10. מהי האחריות של המדינה לדעתך כלפי העולים?

צִידָה לַדֶּרֶךְ

אחד מחלקי תפילת שמונה עשרה עוסק בקיבוץ גלויות:

תִּקְעַ בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחִירוֹתֵנוּ, וְשֵׂא נָס לְקִבְּץ גְּלוּתֵינוּ, וְקַבְּצֵנוּ יַחַד מֵאַרְבַּע כְּנָפֹת לְאַרְצֵנוּ.
בְּרוּךְ אַתָּה ה', מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל.
(סידור התפילה)

אחריות ומחויבות: מהי אחריות המדינה לעלייה ולקליטתה? מהי האחריות שלנו, כאזרחים, לקליטת העלייה?
אם יש בבית ספרכם עולים חדשים, הציעו פעילויות שיקלו על קליטתם בארץ.

חזון נביאי ישראל

"מדינת ישראל תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום
לאור חזונם של נביאי ישראל"

(מתוך מגילת העצמאות)

מסלול המסע

יעד: היכרות עם חזון נביאי ישראל
זמן מסלול: מתקופת התנ"ך ועד ימינו
הכנות לפרק זה במסע: מהו החזון של כיתתנו ומה האחריות שלנו לממשו?

בנימין זאב הרצל כתב :

קראתי פעם לציונות אידיאל אין סופי, ואני מאמין באמת כי גם לאחר השגת ארצנו, ארץ ישראל... לא תחדל מלהיות אידיאל. כי בציונות, כפי שאני מבין אותה, כלולה לא רק השאיפה אל כבוד ארץ מובטחת כחוק, בשביל עמנו האומלל, אלא גם השאיפה לשלמות מוסרית ורוחנית. (תיאודור הרצל, בפני עם ועולם, כרך ב').

ועוד כתב הרצל: "חזון משול לכוכב, אין אנו משיגים אותו, אך לפיו אנו מכוונים את דרכינו".

סיקול אבנים:

בלשון ימינו, חזון הוא תכנית לטווח ארוך, תכנית שמשלבת אידיאולוגיה עם מעשה.
בלשון המקרא, חזון (מהשורש חזה = ראה) הוא מְרָאָה - מראה של נבואה.

חזון הוא תמונה שאדם רואה בחלומו, בדמיונו או בעיני רוחו. תיאור של דברים בעתיד בהתאם לשאיפה, משאת-נפש.
(מילון אבן שושן, בהוצאת כנרת זמורה ביתן)

שאלות לדיון ולמחשבה:

- הסבירו את משמעות המילה חזון במילים שלכם.
- האם ניתן לממש חזון לדעתכם?

חברותא

סיקול אבנים:

ספרי הנביאים הם החלק השני של התנ"ך.
נביא הוא כינוי לאיש אשר נושא את דבר האל.
ספרי הנביאים כוללים נביאים כגון: ירמיה,
ישעיה, עמוס, מיכה ועוד.

קראו את הפסוקים הבאים, ומיינו אותם בטבלה תוך ניסוחם מחדש במילים שלכם:

ערכים בחזון החירות	ערכים בחזון הצדק	ערכים בחזון השלום

יט לא-תטֶה מִשְׁפָּט, לֹא תִכִּיר פָּנִים; וְלֹא-תִקַּח שֹׁחַד--כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֶה עֵינֵי הַכֹּמֵס, וַיִּסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקָם. כַּצֶּדֶק צֶדֶק, תִּרְדֹּף--לְמַעַן תַּחֲיֶה וַיִּרְשָׁתָּ אֶת-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ. (דברים ט"ז)
כח מִקְצֵה שְׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת-כָּל-מַעְשֹׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַהִיא וְהִנַּחְתָּ בְּשַׁעְרֶיךָ. כֵּט וּבֹא הָלוֹי כִּי אֵין-לוֹ חֶלֶק וְנִחְלָה עִמָּךְ וְהִגֵּר וְהִיטָּוּ וְהָאֱלֻמִּנָּה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשָׂבְעוּ לְמַעַן יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-מַעֲשֶׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה. (דברים יד)
הגיד לך אדם, מה-טוב; ומה-יהוה דורש ממך, כי אם-עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד, וְהִצַּנֵּעַ לֵכֶת, עִם-אֱלֹהֶיךָ. (מיכה ו ח)

ג וּשְׁפָט, בֵּין עַמִּים רַבִּים, וְהוֹכִיחַ לְגוֹיִם עֲצָמִים, עַד-רָחוֹק; וְכָתַתּוּ חֲרֻבֹתֵיהֶם לְאַתִּים, וְחִנִּיתִיָּהֶם לְמִזְמֹרוֹת--לֹא-יִשְׁאֹז גּוֹי אֶל-גּוֹי חָרָב, וְלֹא-יִלְמְדוּן עוֹד מִלְחָמָה. ד וַיֵּשְׁבוּ, אִישׁ בְּתֹכָת גִּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ--וְאֵין מִחֲרִיד (מיכה ד)

יד וְזָכַרְתָּ, כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וַיֹּצֵאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם, בְּיָד חֲזָקָה וּבְזֹרֶעַ נְטִיָּה; עַל-כֵּן, צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, לַעֲשׂוֹת, אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת. (דברים ה')

שאלות לדיון ולמחשבה:

- כתבו במילים שלכם את החזון עליו מדובר במגילת העצמאות, והמבוסס על הערכים של נביאי ישראל, לאור הפסוקים הנ"ל.
- אילו ערכים, לדעתכם, באים לידי ביטוי במציאות חיינו במדינת ישראל? כיצד? נמקו.
- איזה חזון אינו בא לידי ביטוי במציאות חיינו במדינת ישראל? מדוע?
- איזה חזון היינו רוצים שיתקיים במציאות חיינו במדינת ישראל? מדוע?
- מה נדרש מאתנו כדי לקיים את החזון שניסחתם?
- מהי מידת המחויבות של מדינת ישראל לחזון שניסחתם?

צידה לדפוף

החזון הינו חלק משמעותי בכל בנייה של קבוצה, תנועה, ארגון או אפילו עסק. החזון מורה ומסמן לכל הקבוצות את הדרך על פיה הם צריכים ללכת.
אחריות ומחויבות:

- כתבו חזון כיתתי המבוסס על חזון הנביאים.
- תרגמו חזון זה לתקנון התנהגות.
- עצבו את התקנון ותלו אותו בכיתה. מדי שבוע דונו ביישום התקנון בחיי הכיתה.

עֲקֵרוֹנוֹת מְדִינַת יִשְׂרָאֵל

מסלול המסע

יעד: היכרות עם עקרונות מדינת ישראל
זמן מסלול: מתקופת התנ"ך ועד ימינו
הכנות לפרק זה במסע: בירור העקרונות על פיהם אני חי

מדינת ישראל תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות. מדינת ישראל תהא מוכנה לשותף פעולה עם המוסדות והנציגים של האומות המאוחדות בהגשמת החלטת העצרת מיום 29 בנובמבר 1947 ותפעל להקמת האחדות הכלכלית של ארץ-ישראל בשלמותה.
 אנו קוראים לאומות המאוחדות לתת יד לעם היהודי בבנין מדינתו ולקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים.
 אנו קוראים - גם בתוך התקפת-הדמים הנערכת עלינו זה חדשים - לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על שלום וליטול חלקם בבנין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.
 (מתוך מגילת העצמאות)

עיקרון מרכזי העולה מתוך מגילת העצמאות הוא עיקרון **שוויון הזכויות:**

מדינת ישראל תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות;
 (מתוך מגילת העצמאות)

באמצעות עיון במקורות הבאים נבקש ללמוד: האם עיקרון שוויון הזכויות מניח שכל בני האדם שווים זה לזה? כיצד, לדעתכם, יש לממש את האחריות שקיבלה על עצמה המדינה בהכרזה על שוויון זכויות מלא לכל האזרחים?

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצִלְמוֹ, בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ, זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם
(בראשית א 27)

כשם שאין שני פרצופים שווים, כך אין שתי דעות שוות. אתה סובל את פרצופו השונה של חברך? סבול גם את דעתו השונה מדעתך" (רבי מנחם מנדל מקוצק)	"אין לך שני אילנות שווים, שני עלים שווים, ועל אחת כמה וכמה בני אדם שווים זה לזה." (י.ל. פרץ)
--	--

"הדבר הכי לא שוויוני, הוא להתייחס
לאנשים שונים באופן שווה".
(רבי מנחם מנדל מקוצק)

סיקול אבנים:

רבי מנחם מנדל מקוצק - היה רב ומנהיג רוחני, ומייסדה של חסידות קוצק במאה ה-19 בפולין. התפרסם בחריפותו ובהנהגתו התקיפה והיוצאת דופן.

י.ל. פרץ - הוא שם העט וקיצור שמו המלא של יצחק לייבוש פרץ, מחשובי הסופרים ביידיש ובעברית בתקופת ההשכלה. בסיפוריו הרבה לתאר את חיי הקהילה היהודית במזרח אירופה.

שאלות לדין ולמחשבה:

- לאור הטקסטים הנ"ל, הסבירו את ההבדל בין שני המושגים: "שוויון בין בני האדם" ו"שוויון זכויות לכל בני האדם": איזה שוויון אפשרי ואיזה איננו אפשרי, ומדוע?
- האם, לדעתכם, מחברי הטקסטים הנ"ל היו מסכימים עם מחברי מגילת העצמאות בדבר "שוויון זכויות"? הסבירו ונמקו.
- לפי חוק הביטוח הלאומי אדם עשיר שיש לו 5 ילדים, יקבל קצבה בגובה אותו סכום שיקבל אדם עני שיש לו 5 ילדים:
האם ניתן לומר שמתקיים במקרה כזה שוויון זכויות? הסבירו ונמקו.
- האם שוויון הזכויות במקרה הזה צודק? הסבירו ונמקו.
- האם יש קבוצות להן הייתם/ מעניקים/ ות זכויות נוספות או אחרות?

התחלקו לזוגות, בחרו בזוגות קטע אחד מקטעי עיתון העוסקים בהפרת שוויון זכויות. קראו אותו וענו על השאלות:

ניתן להיעזר בעיתונות יומית או בעיתונות אינטרנטית. לדוגמה בחרו, את אחד המאמרים בקישורים הבאים:

אפליה בחינוך ילדים ממוצא אתיופי-

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L3007817,00-.html>

בעיית נגישות לנכים-

<http://www.aisrael.org/?CategoryID=556>

דרכים משובשות בכפרי הבדווים בארץ-

<http://www.haaretz.co.il/news/law/1.1248869>

שאלות לדיון ולמחשבה:

- א. מהו המצב השוויוני הרצוי בכל אחת מהכתבות הנ"ל?
- ב. מהי מידת האחריות של המדינה לשמור על שוויון הזכויות, וכיצד לדעתכם עליה לעשות זאת?
- ג. איזו אחריות ואיזו מחויבות יש לנו, כבני נוער וכאזרחים במדינה, כדי שמקרים כאלה לא יתרחשו שוב?
- ד. תנו דוגמות נוספות לגילויים של שוויון זכויות בהם אתם נתקלים בחייכם (בית ספר, עיר, מדינה).
- ה. חשבו על דרך יצירתית להציג עיקרון זה לפני מליאת הכיתה (פלקט, עיתון, סיפור, שיר ועוד).

עיקרון מרכזי נוסף העולה מתוך מגילת העצמאות הוא היחס למיעוטים במדינה:

אנו קוראים - גם בתוך התקפת-הדמים הנערכת עלינו זה חדשים - לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על שלום וליטול חלקם בבנין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.

(מתוך מגילת העצמאות)

קראו את הדברים שכתב השופט ברק וענו על השאלות:

"על רקע זה עשויה להתעורר השאלה הבאה: מה מייחד את השפה הערבית, ומדוע דינה שונה מדין של שפות אחרות - בנוסף לעברית - אשר הישראלים דוברים אותה?... הייחוד של השפה הערבית הוא כפול: ראשית, הערבית היא שפתו של המיעוט הגדול ביותר בישראל, החי בישראל מימים ימימה. זוהי שפה הקשורה למאפיינים תרבותיים היסטוריים ודתיים של קבוצת המיעוט הערבית בישראל. זוהי שפתם של אזרחים, אשר חרף הסכסוך הערבי-ישראלי מבקשים לחיות בישראל כאזרחים נאמנים ושווי זכויות, תוך כיבוד לשונם ותרבותם. הרצון להבטיח דו-קיום בכבוד של צאצאיו של אברהם אבינו, תוך סובלנות הדדית ושוויון, מצדיק הכרה בשפה הערבית בשילוט העירוני - באותן ערים בהן ישנו מיעוט ערבי ניכר (בין 6% - ל-19% מהאוכלוסיה) - בצד אחותה הבכירה, העברית.

(דברי השופט אהרון ברק בפסק הדין של בג"ץ "עדאלה נגד עיריית ערים מעורבות" סביב בקשת "עדאלה" - לכתוב על השלטים בערים מעורבות גם בשפה הערבית)

סיקול אבנים:

עדאלה - המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל.

שאלות לדיון ולמחשבה:

- האם מדינת ישראל לדעתכם צריכה לקיים תפישה זו? נמקו את תשובתכם.
- איזו אחריות ואיזו מחויבות יש לנו כבני נוער וכאזרחים במדינה לשמור על עיקרון זה?
- חשבו על דרך יצירתית להציג עיקרון זה לפני מליאת הכיתה (פלקט, עיתון, סיפור, שיר ועוד).

צידה לדֶרֶךְ

חלקה השלישי של מגילת העצמאות עוסק, כפי שנוכחנו לראות, בערכים ובעקרונות עליהם מושתתים החוקים במדינת ישראל. **אחריות ומחויבות:** מה אנו יכולים לעשות בבית הספר כדי לקיים עקרונות אלו ולשמור עליהם? מהן האחריות והמחויבות שלנו לכך?

כַּרְזוֹת מְדַבְּרוֹת עֲרָכִים

מַסְלּוֹל הַמַּסָּע

יעד: היכרות עם ערכי המדינה

זמן מסלול: ימינו

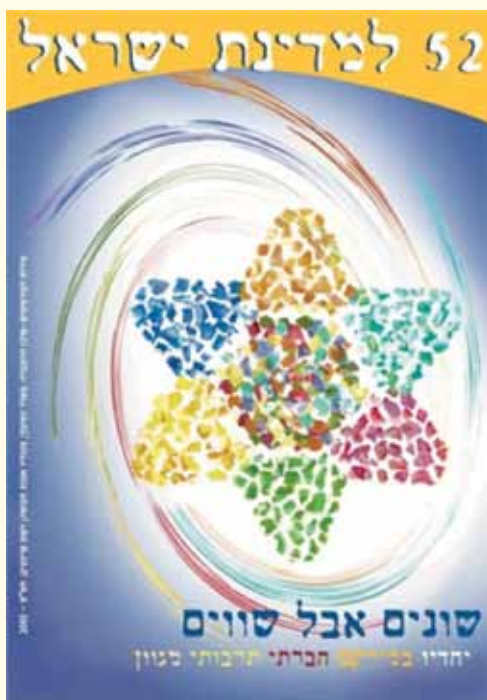
תגלית: הערכים של מגילת העצמאות הם חלק מחיי היום יום שלנו
הכנות לפרק זה במסע: אילו ערכים משמעותיים לך? מה אני יכול/ה לעשות כדי לקדם בחיי היום יום שלי?

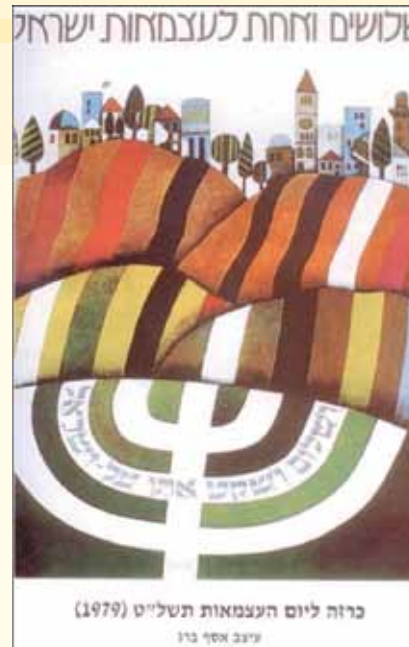
מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות. מדינת ישראל תהא מוכנה לשתף פעולה עם המוסדות והנציגים של האומות המאוחדות בהגשמת החלטת העצרת מיום 29 בנובמבר 1947 ותפעל להקמת האחדות הכלכלית של ארץ-ישראל בשלמותה.

(מתוך מגילת העצמאות)

עיינו בכרזות יום העצמאות שלפניכם, וכתבו, אילו ערכים עולים מכל כרזה?

מתוך ארכיון המדינה, כרזות ליום העצמאות
www.archives.gov.il/ArchiveGov/gallery10/

שאלות לדיון ולמחשבה:

- אילו ערכים מערכי מגילת העצמאות מייצגות הכרזות?
- אילו ערכים מודגשים יותר ואילו פחות?
- הביאו דוגמות לביטויי ערכים אלו מחיי היום יום שלכם.
- אילו ערכים אינם נמצאים כאן כלל?
- מדוע לדעתכם ערכים אלו לא צוינו?

צִידָה לַדֶּרֶךְ

בחרו ערך אחד שהוא משמעותי עבורכם, ושאתם חושבים שיש להדגישו, ועצבו עבורו כרזה כדוגמת כרזות יום העצמאות שבחנו בכיתה.
אחריות ומחויבות: חשבו כיצד ניתן לקדם את הערך הנבחר בחייכם הפרטיים? מהי האחריות המוטלת על כל אחד ואחת מאתנו שערך זה יתקיים?

זכויות יוצרים

נעשה כל מאמץ לאתר את בעלי הזכויות על היצירות הכלולות בחוברת זו. תודתנו נתונה לאישים, למוסדות ולהוצאות הספרים על הרשות לפרסם בחוברת זו מיצירותיהם. הזכויות על יצירות אלה שמורות למחברים ולהוצאות.

כל הזכויות שמורות למחברים ולאקו"ם: יהודה אטלס, "והילד הזה הוא אני"; נתן אלתרמן, "אנשי העלייה השנייה"; נתן אלתרמן, "שיר העמק"; מאיר אריאל, "הולך בטל"; מאיה בז'רנו, "לכל ילד שמו שם"; יהונתן גפן, "יכול להיות שזה נגמר".

הוצאת אקדמון ירושלים - ע"ש י"ל מאגנס: מתוך אמונה, היסטוריה וערכים, ישעיהו ליבוביץ, 2002

הוצאת בבל: מתוך אלטנוילנד תרגום מרים קראוס

מוסד ביאליק, הספרייה הציונית, ההסתדרות הציונית: מתוך התלם הראשון, יהודה ראב, תשמ"ח

הוצאת הקיבוץ המאוחד: מתוך : מאה ראשונה לדגניה לא בעבים מעל, מוקי צור, תש"ע

הוצאת זמורה: מתוך ספר הצחוק והשכחה, מילן קונדרה, 1981

הוצאת יד טבנקין: מתוך ההתיישבות - מהות ודרך, יצחק טבנקין, 1983

הוצאת ידיעות ספרים: מתוך הארי פוטר ואבן החכמים, ג'יי קיי רולינג, 1999

הוצאת מקסם: מחמישים שנה של סערה לחמישים שנה של דיאלוגים, א.ב. יהושע, מתוך אישים ומעשים בישראל - ספר היובל שרה ומאיר אהרונ (עורכים) 1998.

הוצאת ספריית שורשים: מתוך עם, ארץ, מדינה, ישעיהו ליבוביץ, 1992

הוצאת עם עובד: מתוך חזון ודרך, דוד בן גוריון, תשי"ח

הוצאת עם עובד: מתוך בעיקר על אהבה, מאיר שלו, 1995

הוצאת עמיחי: מתוך אליפים, אסתר שטרייט - וורצל, 1982

הוצאת תל אביב: עם עובד: מתוך בן-גוריון, מיכאל בר-זוהר, 1975.

הזכויות למאמר "מהי חלוציות" שמורות לאילן הילה ומגל עומר ולמקום, גיליון 27

הזכויות לציטוט מתוך הגדה של פסח קיבוץ נילי, פליקסהוף, אש"צ. מצוטט אצל מנקוביץ, הציונות ושארית הפליטה, באדיבות ארכיון השומר הצעיר

הזכויות לסרט "רוח אד" שמורות לשורי אפל ודליה גרסטנהייבר

הזכויות לכרזה יד לספר ולמעברה שמורות למכון לבון- ארכיון תנועת העבודה

הזכויות לאיור על כריכת הספר "חסמבה" שמורות לשמואל כץ, באדיבותה של נעמי כץ, קיבוץ געתון

כל הבולים המופיעים במקראה לתלמיד הם באדיבות השירות הבולאי - דואר ישראל: הבול "אליעזר בן יהודה" בעיצובו של צבי נרקיס; הבול "אילן רמון" בעיצובו של דניאל גולדברג; הבול "פלמ"ח" בעיצובו של גדעון שגיא; העליה מצפון אפריקה, בעיצובם של דרור בן דב ואשר קלדרון; הבול "שנת הפליט העולמית" בעיצובו של אטה וליש; הבול "עליית עזרה ונחמיה" בעיצובם של מקסים וגבריאל שמיר; הבול "שלח את עמי" בעיצובו של משה פרג; הבול "עלית יהודי אתיופיה" בעיצובם של עלמו אישטה יגאל גבאי; הבול "יום העצמאות התשכ"ח" בעיצובם של מקסים וגבריאל שמיר; הבול "קליטת עליה" בעיצובן של אנה פופסקו מירי גרוס; הבול "מתימן לציון" בעיצובו של דניאל גולדברג

היוצרים הבאים העמידו באדיבותם את יצירותיהם (דברי עיון, מדרש, תפילה תצלומים ויצירות אמנות) לרשות חוברת זו ומחזיקים במלוא הזכויות עליהן: אפל שורי וגרסטנהייבר דליה, זולטן קלוגר, ד"ר אבישי טייכר, ארכיון רמת יוחנן, ארכיון גן שמואל, ארכיון עין השופט, פרויקט בן יהודה www.benyehuda.org <http://www.benyehuda.org> HYPERLINK

אגף החינוך מציע מגוון תכניות בתרבות ובעמיות יהודית, ניתן להזמין ספרים נוספים בתכניות:
"ארץ אהבתי" - בין עם לארצו, חלומות, מעשים ותקוות
המיועדת לכיתות ה' במקצוע תרבות ישראל ומורשתו

"גיל מצוות" - מסע של אחריות ומחויבות אישית ותרבותית
המיועדת לכיתות ו' במקצוע תרבות ישראל ומורשתו

ליצירת קשר והזמנות:
אגף החינוך- התנועה ליהדות מתקדמת
רחוב המלך דוד 13 ירושלים 94101
052-3808787, 02-6203448
hinuch@reform.org.il
<http://www.reform.org.il>

